

Øen Thorseng 1823

Beskrivelse

over

Øen Thorseng

af

Fred. Christ. Lund,

Sognepræst for Landet Menighed

.....

Med et steentrykker Kort over Thorseng og den omegn.

(mangler i bog)

.....

Odense 1823

Trykt paa Forfatterens Forlag hos S. Hempel,

Eier af Fyens Stifts Adressekontoir og Bugtrykkerie.

.....

Øen Thorseng 1823

Manglende kort hentet på Rex.kb link [klik her](#)

6te. Kapitel.

Indretninger og Foranstaltninger til Oplysnings, Vindskibeligheds, Sødeligheds, Ordens og Velstands Befordring og Vedligeholdelse.

Hvad der ved Beskrivelsen af en Egn meest maa interessere os som Mennesker og fortrinligst tildrage sig vor Opmærksomhed, er uden Tvivl dens Beboeres Kulturgrad, eller den Grad af Fuldkommenhed, hvortil de i Forstandens Uddannelse, Hjertets Forædling, udvortes Tugt, gode Sæder og timeligt Velbefindende have bragt det. Men for rigtigt at kunne bedømme denne Grad, og indsee, hvad der har hævet Kulturen just til

Øen Thorseng 1823

den og ikke en høiere eller lavere, er det nyttigt, ja vel nødvendigt, at kjende deels offentlige, deels private, deels almindelige, deels mere indskrænkede Indretninger og Foranstaltninger, som i længere eller kortere Tid have fundet Sted i Egnen til Oplysnings, Vindskibeligheds, Sædeligheds, Orden og Velstands Fremme. Hensigten af dette Kapitel er altsaa at meddele Efterretning om hine Indretninger og Foranstaltninger, forsaavidt de i nogen Maade have været eller endnu ere enten forskellige fra andre Egenes, eller udelukkende egne for denne Øe.

Da de offentlige Foranstaltninger til Religionens Forkyndelse i Kirken og de borgerlige Loves Haandthævelse ved Rettergang have været og ere de samme som overalt i Danmark, trænge de ikke til videre her at omtales. Angaaende Kirkernes og Jurisdictionen er desuden sagt det Fornødne i denne Beskrivelses historiske Deel. Her anmærkes blot, at Øens trende Præster ere anstændigt lønnede, dens Birkedommer kun tarveligt, Bjerrebye Præst har den største Tiende, Landet Præst den bedste Avling, og Bregninge Præst, til hvis Menighed hører Troense og Slottet, den største Indtægt af Offer og Accidentser. Præstetiende er i Bjerrebye og Landet Sogne, samt for en Deel i Bregninge Sogn, bortakkorderet for omtrent 2 Skpr. Rug, 2 Skpr. Byg og 2 Skpr. Havre af hver Tønde Hartkorn.

Birkedommeren har Dommerkorn 1 Skp. Byg af hver Gaard paa Øen, og de af hans Forretninger sædvanlig faldende Sportler, f, Ex. ved Auctioner, Passes Udstædelse o. s. v. Skifteforretninger paa Godset ligge under Stamherrens Bestyrelse og give ingen Indtægt for Birkedommeren. Skifter efter geistlige Embedsmænd og deres Familier sortere under Sunds og Gudme Herreders Skiftejurisdiction. Iøvrigt gives, saavidt mig er bekjendt, ingen særegen eller locale Hindringer for disse Embedsmænds Virksomhed eller Nidkjærhed i deres Embedsførelse.

Jeg begiver mig da uopholdelig til de øvrige ovennævnte Hensigters Opnaaelse sigtende Foranstaltninger, og Skolevæsenet kommer da med rette her først i Betragtning. Dette for den opvoxende Slægts Oplysning og Moralitet saa høist vigtige Værk, blev i ældre Tider meget forsømt og var, som andensteds, overladt i slet dannede, og slet lønnede Læreres Hænder, der for det meeste uden Opsyn, tildeels uden Ansvar, saaledes indpiskede Børnene deres Smule Kundskab, at mange af disse nu som Mænd og Koner vide at tale derom med Mishag og Uvillie.

Foruden duelige Lærere fattedes det ogsaa paa bekvemme Skoler, og i den lange slette Skolevei fandt vankundige og ligegyldige Forældre Undskyldninger nok for deres Børns hyppige Udeblivelser. At læse lærte imidlertid de Fleste, dog mange helt tarveligt, som sees blandt andet af Hr. Riises efterladte Lister over hans Konfirmantere, hvor man jevnlig støder paa den tilføjede Anmærkning. in loc. medioer. Hvor høist mangelfuld Undervisning i Skrivning og Regning har været, derom vidner endnu de Ældres Ukyndighed, blandt hvilke Faa over 40 Aar, idet mindste her i Sognet, formaae taaleligt at skrive deres Navn. En Undtagelse gjør i denne Henseende Troense. At Undervisningen, sigtende til Forstandens Dannelse og Kristendommens frugtbare Meddelelse, ikke har været bedre, har man vel Aarsag til at antage.

Først fra Aaret 1795 skriver sig et forbedret efter bestemt Plan og paa rigtige Grundsætninger bygget Skolevæsen paa Thorseng. Øens ædle Herre, Gen. Lieutenant den Gang Kammerherre Frederik v. Juel, altid Oplysningens og Ordenens Ven og Befordrer, traadte ved dette Aars Begyndelse sammen med Øens Præster og boesiddende Mænd, og affattede et Skolereglement, hvorefter Underviisningsvæsenet paa hele Øen skulde indrettes. Det blev siden udgivet trykt under Titel: Skole-Reglement overensstemmende med den mellem Thorseng Lands Beboere den 13de Januar 1795 tagne Vedtægt, og er forsynet med kongelig

Øen Thorseng 1823

Konfirmation dat. 29 April 1796. Ved dette Reglement, hvis Værd skjønnes deraf, at de senere kongelige Anordninger angaaende Skolevæsenet paa Landet i Danmark i det Væsenligste synes at være formede derefter, inddeelt Øen i 7 Skoledistrikter, Lærernes Lønning forbedredes, nye Lærere ansattes, 4 nye velbyggede tildeels smukke Skolebygninger opførtes paa Kammerherrens egen Bekostning i Troense, Landet, Søebye og Vornæs og af hans Ædelmodighed tilflød Øens Skolevæsen et aarligt betydeligt Bidrag saavel i Penge, som i Brænde.

Desuden sattes det Hele under Opsyn af Skoleforstandere og en Kommission bestaaende af Hr. Kammerherren og Øens 3de Præster. Saa store Anstrængelser og Opoffrelser af een Mand fortjente vist nok den tilsigtede gode Sags heldige Fremgang. Ogsaa savnede de ei helle denne ganske. Man spore tydeligt, at fra hiint Aar har langt mere Orden i Skolegang og Underviisning fundet Sted end tilforn. Det synes imidlertid, at Hr. Kammerherren ikke strax har fundet den forønskde og fortjente Understøttelse hos alle Vedkommende, og at det gode Værk i nogle Aar har været drevet med Lunkenhed, hvortil vel ogsaa nogle af Lærernes Uduelighed har medvirket. Alligevel vedblev han dog selv stedse med Iver, at antage sig Skolevæsenet her paa Landet, indtil dette, efter at det kongelige provisoriske Reglement for Almueskolevæsenet paa Landet i Sjælland og andre Øer, af 10 October 1806, var udkommet, efterhaanden blev inddraget under den almindelige Bestyrelse. Da det ham saa kjære Værk nu var i sikre Hænder, drog han sig tilbage, og har siden kun som Medlem af Skolekommissionen deeltaget i samme Anliggender.

Ved Pengevæsenets tiltagende Forværrelse i Aarene fra 1807 og derefter blev Skolelærernes Lønning, der tildeels efter det ældre Reglement var ansat i Penge, saa ussel, at Forandring i samme blev aldeles nødvendig. Denne blev ogsaa ved Hs. Højærværdighed Hr. Amtsprovst og Ridder Wedels Omsorg, efter Thorsengs Skolekommissions Betænkning og overeenstemmende med kongelig allernaadigst Resolution af 29 Marts 1811, tilveiebragt og i Begyndelsen af Aaret 1814 iværksat efter den af Hr. Amtsprovsten udkastede og allernaadigst confimerede Plan; ifølge hvilken en Skolelærers Løn her paa Landet bestemtes efter de senere Anordninger, hvorved alle ældre Præstationers Ydelse ophørte. Efter samme Plan skal en 8de Skole anlægges i Bregninge Sogn, paa hvis Opførelse formodentlig vil blive begyndt i indeværende Aar, da dertil ved Paalæg i de foregaaende Aar nu haves et Fond af 2100 Rbd. Thorseng bestaaer saaledes nu af 8 Skoledistrikter, 3 i Bregninge, 2 i Landet og 3 i Bjerrebye Sogn. De til disse 8 skoler henhørende skolepligtige Børns Antal udgjør for nærværende Tid over 550. Arbeide, som gjøres til Skolen, forrettes af Districterne, men alle Udgifter til Lønning, Brændsel Bygningers Opførelse og Vedligeholdelse o. s. v. lignedes paa hele Landet uden Hensyn til Sogn eller District.

Da Skolebygningerne, især de egentlige Skolestuer, i de sidste Aar ere blevne meget forbedrede, kunne og nu de delige Lærere, som Thorseng for nærværende Tid har at glæde sig ved, arbeide med Lyst, og deres Foresatte kunne med Villighed sonde vedholdende Flid og Iver i deres vigtige Kald. Ogsaa vil enhver Fordomsfrie, som tilgavns kjender Skolevæsenets nærværende Tilstand her paa Landet, uden Tvivl kalde samme god. En munter Mand hersker næsten i alle Øens Skoler og Fremgang gjøres uden slavisk Tvang eller hyppige Straffe. Forstandens Øvelse forsømmes ikke og over Børnenes Sædelighed holdes nøie Opsyn. Intet Barn, Dreng eller Pige, udskrives nu, uden at det har de i den kongelige allernaadigste Anordning af 29 Juli 1814 befalede Kundskaber og Færdigheder, eller og man ved gjentagne Forsøg har overbevist sig om, at det er det aldeles umuligt at erholde dem, og denne simple Forholdsregel har paa Børnenes Flid og Forældrenes Nøiagtighed i at holde sig Anordningerne efterrettelige den gavnligste Indflydelse, hvorfor ogsaa Skolekassens Indtægter ved Forsømmelses Bøder ere meget ringe. Nogle Lærere give og

Øen Thorseng 1823

Underviisning i et og andet Haandarbeide. Dette finder især Sted i Bjerrebye Sogn, hvor der endog efter Hr. Pastor og Ridder Møllers Foranstaltning holdes en nøie, skjønt vist nok yderst vanskelig Kontrol med Børnenes Huusflid, og samme ved Præmier opmuntres og ved en aarlig Fest for de Flittige belønnes. Skolebørnenes hensigtspassende Anførsel til Hagedyrkning i Vemmenæs er ovenfor omtalt.

Særdeles Leilighed for Ungdommen til, efter Konfirmationen, at vedligeholde de lærde Kundskaber og Færdigheder gives her ikke, uden forsaavidt som der nogle Vintere har været holdt Aftenskole i Troense, og i adskillige andre Skoledistricter, fornemmelig Bjerrebye Sogn, holdes Aftenlæsning af religiøse, moralske, historiske og oekonomiske Bøger, dels af Præsten, dels af Skolelærerne.

I dette Sogn stræber man ogsaa at vedligeholde Lysten til Haandarbeide og Huusflid hos den confirmerede Ungdom, ved at overlade de unge Karle Gavntre til Redskabers Forfærdigelse, give dem Karakter for det Arbeide, de forevise, og indbyde de Flittige til et Dandsegilde, som engang om Aaret holdes paa Valdemars Slot. Ogsaa haves til Brug for dette Sogns Beboere en Samling af Almueskrifter, for størstedelen skjænkede af Hr. Pastor, Ridder Møller.

Endnu fortjene, som henhørende til Underviisningsvæsenet og som en Foranstaltning til Vindskibeligheds Fremme, dette at i Troense har i flere Aar været en Forberedelses Navigations Skole, hvor unge Søemænd have erholdet Underviisning for i desto kortere Tid og med mindre Bekostning at kunne gjøre sig færdige til Examen i Kjøbenhavn.

Til Vindskibeligheds Befordring iblandt de Ældre har Hr. Pastor Ridder Møller i sit Sogn oprettet et Industrie Selskab af Sognets hæderligste Mænd. At bemærke ædel Daad, at meddeele Efterretning om nyttige Opdagelser i Land- og Huusøkonomien, at bekendtgjøre Landhuusholdningsselskabets og Fyens Stifts patriotiske Selskabs Præmie-Lister, at opmuntre til Humle- Frugt- og Kjøkkenhavers Anlæg og Forbedring, at befordre Faareavlens Forædling, Tangens Brug, Mergelens Anvendelse og flere fornemmelig oekonomiske Foretagender, mere ved Opmuntringer, Raad og Exempler end ved Penge, ere egentlig Gjenstænderne for dette Selskabs Virksomhed.

Ældre end Skolevæsenet er Fattigvæsenets Organisation her paa Landet. Af en af Hr. Pastor Riise til Landet Sogn holdt Bog ser jeg, at Uddeling saaveel af Penge som af Meel, Malt, stundum endog af Fødevarer, leverede af Sognets Beboere, er foretaget her paa Landet af Præsterne og deres Medhjælpere i Aarene fra 1767 til 1790. De Almissenydendes Antal var i Landet Sogn omtrent ligesaa stort som nu. I Bregninge Sogn skal det have været meget mindre, en Følge af den i dette Sogn saa betydelig forøgede Folkemængde. Understøttelsen var især i Begyndelsen kun ringe, og havde, som det synes, de tvende Hovedfeil, at den i Almindelighed kun foretoges een Gang, og at der ikke toges Hensyn nok til de Fattiges forskjellige Trang. Penge-Uddeelingen i Landet Sogn beløb sig i de første af hine Aar kun til 5 a 6 Rbd, siden til 8 a 10, foruden Renterne af Frøken Juels Legat, der for Landet og Bjerrebye Sogne beløb sig til 25 Rbd. aarlig, for Bregninge Sogn til 50 Rbd., men ifølge Stifterindens Villie kun gives til de meest nødlidende. Af Kornvare uddeltes først omtrent 8 Tdr. siden henimod 16 Tdr. Meel og Malt til Sognets Fattige; ad andre Fødevarer ubetydeligt.

Uagtet Fattigvæsenet her paa Øen saaledes blev aldeles forsømt, saa opfyldte det dog langt fra ikke sin Bestemmelse, at afhjælpe alle virkelig Trængendes absolute Trang og forebygge Betlerie, der meget gik i Svang.

Øen Thorseng 1823

I Begyndelsen af Aaret 1790 antog sig derfor Stamgodsets nærværende ædle Besidder Sagen, og regulerede ved Bekjendtgjørelse af 18 Febr. s. A. som blev læst fra Øens Præstestole, Fattigvæsenet paa en bedre Fod. Dette blev fra nu af sat under Bestyrelse af en vedvarende Kommission, bestaaende af Stamherren, Præsterne og deres Medhjelpere. Fattigkassens Indtægter bestemtes, de Fattige inddeltes i Klasser og alt Betlerie forbødes.

Ikke desto mindre mødte dog ofte Vanskeligheder saavel ved Bestyrelsen, som ved Uddelingen, da meget i hiin Bekjendtgjørelse ikke var nøie bestemt. Et nyt Udkast til e forbedret Indretning af Fattigvæsenet paa Thorseng blev derfor affattet og indsendt til det Kongl. d. Cancellie med Ansøgning om Kongl. Konfirmation. Denne erholdtes og meddeelt i Cancellie - Promemogie af 13 Juli 1802, dog med nogle faa Forandringer i mindre væsentlige Puncter af Udkastet, der desuden kun konfirmeredes som Interims - Foranstaltning indtil en almindelig Anordning om Fattigvæsenet for Danmark udkom. Da dette Aaret efter var Tilfældet indgaves atter Ansøgning om fornyet Konfirmation paa det forhen ad interim konfirmerte Udkast, hvilken og i Cancellie - Promemorie af 31te Decbr. 1803 indtil forundtes. Ifølge dette Udkast bestyres nu hele Øens Fattigvæsen af een Direction, bestaaende af Stamhuusbesidderen og de 3de Sognepræster. Denne i Forening med alle Distractionens Fattigforstandere, der ved Tiltrædelsen erholde en trykt Underretning om deres Pligter, samles bestemt fire Gange om Aaret paa Valdemars Slot. Alle Fattigvæsenets Indtægter samles i een Hovedkasse. De aarlige Bidrag lignes paa det hele Lands Beboere, deels efter Hartkorn, deels efter anden Næringsbrug, naar Indkomsterne af samme ansees, i Forhold til Agerbrugets Indtægt, at være betydeligt. Almissemønstrene nyde af den almindelige Kasses Indtægter, uden Hensyn til hvad Sogn, de ere af, hvilket er til stor Lettelse for Bregninge Sogn, der ellers vanskelig vilde kunne ernære sine mange Fattige. De tvende i Troensee og Bjerrebys af nærværende Stamherre byggede Fattighuse sættes under Directionens Bestyrelse og komme alle tre Sognes Fattige til Bedste. De Fattige modtage bestemt Almisse i Forhold til deres Trang og henføres til 4 Klasser, hvoraf

de i første klasse erholde	2 Skpr. Rug og 1 Skp. Byg
de i 2den klasse erholde	2½ Skpr. Rug og 1 1/4 Skp. Byg
de i 3die Klasse erholde	5½ Skpr. Rug og 2½ Skp. Byg
de i 4 de Klasse erholde	4½ Skpr. Rug og 3 1/4 Skp. Byg

kvartaliter.

Foruden Korn, Rug og Byg, uddeles nu ingen Fødevarer udenfor Hospitalerne; thi de, som henhøre til fjerde Klasse og ansees for aldeles trængende, befinde sig enten i disse, eller ere tingede i Kost hos Familier, som modtage Understøttelsen i Korn og Brænde, og derfor forsyne den eller de hos dem indtingede Fattige med det Nødvendige. De, som selv kunne erhverve sig noget, kunne og, naar de i Forhold til deres Trang have tilstrækkeligt Brød og Grynkor, for det Erhvervede ligesaavel forskafe sig den fornødne Suul, som modtage en Deel Suul og en Deel Korn og anskaffe sig selv en Deel af begge. Kornuddeelingen foretages fire Gange aarlig. Efter Omstændighederne tilstaaes ogsaa Lærred, Vadmæl, Brænde, ligeledes gives fri Kuur og Medicin, samt undertiden Sengeklæder og saamegen Hjelp til Begravelse, som en Liigkurv er værd. De faste Almissemønsters Efterladenskaber, som ved Indtrædelsen under Fattigvæsenets Forsørgelse optegnes og vurderes, tilfalde, hvor ingen umyndige Børn findes, Fattigkassen. Den Fattige, som ikke vil underkaste sig

Øen Thorseng 1823

denne Betingelse, kan vel for en Gang erholde en Extrahjelp i Korn eller Penge, men ikke antages til bestandig Hjelps Nydelse.

For omtrent 20 Aar siden gjorde Hs. Excellence i Troensee - Hospital gjentagne Forsøg med en Bispisnings Anstalt, saavel for Hospitalets som for andre Fattigeslemmer; med det fattedes paa en virksom og med Iver for Sagen besjelet Mand i Nærheden, der baade kunde paasee Indretningens ordentlige Gang og holde nøie Regnskab med Vedkomende. Anstalten varede derfor kun kort. I de senere Aar er i Bjerrebye Hospital under Hr. Pastor Ridder Møllers Bestyrelse indrettet en Bispisnings- og Arbejdsanstalt, omtrent efter den af Hr. Pastor Ridder Bastholm beskrevne Plan. Denne Indretnings store Gavnlighed for de i Hospitalet værende Fattige erkjender Enhver, og har end, uagtet den høieste Grad af Sparsommelighed og den bedst muelige Anvendelse af Lemmers Tid og kræfter, Omkostninger hidtil lidet oversteaget Værdien af de dem tildeelte Kornvare efter forrige Indretning, saa er og enhver Art af Betlerie, endog om Melk, herved, forsaavidt Hospitalets Lemmer angaaer, aldeles ophørt, ligesom og enhver Leilighed til uordentligt Levnets Førelse herved er bleven dem berøvet. Overalt finder her intet Betlerie, om Melk undtagen, Sted af Øens egne Fattige, men ikke sjeldent plages man her af Betlere fra Svendborg og Ærøe, der ynkelig klage, maaskee uden Grund, over den Understøttelse, de erholde hjemme og tale med Misundelse om de thorsengske Fattige.

Kapitaler og Legater, som tilhøre Øens Fattigkasse og som nu alle ere perpetuerede for evig i Thorseng Stamgods, ere følgende:

1. Frue Helvig Hardenbergs Aar 1586, legerede Kapital, indestaaende uopsigelig i Thorseng Stamhuus, hvoraf Renterne svares til Svendborg Hospital, stor	2000 Rdb.
2. Frøken Christine Juels Aar 1774 legerede kapital, tilforn indestaaende i General-Lieutenant Juels Allodialgods, stor	2500 Rbd
3. En opsigelig Kapital paa	200 Rbd
4 En dito Kapital paa	150 Rbd
5. Gaardmand Niels Høyres Legat, stort	100 Rbd
6. Forvalter Jørgen Hansens Legat, stort	1000 Rbd
7. Sammes 2det Legat givet til 2de Fattiglemmers Begravelse i Troense	208 Rbd. 3 Mk.
8. Sammes 3die Legat paa 4000 Rdl. er omskrevet efter Forordn. af 5 Jan. 1813 til	2000 Rbd. 3 Mk Sølv
8158 Rbd. 3 Mk Sølv	

Renterne altsaa af disse 8158 Rbd 3 Mk. Sølv anvendes aarlig til det thorengske Fattigvæsens Bedste; thi vel gaae Renterne af de førstnævnte 2000 Rbd. til Svendborg Hospital; men Stamherren har derfor Ret til i samme at besætte enkelte Pladse. Det øvrige, som medgaaer, levere Beboerne deals i Korn, deals i Penge. Værdien af Alt hvad det i Aaret 1819 er medgaaet til de Fattiges Understøttelse og Underholdning paa Thorseng, hvortil henregnes Penge, Korn, Brænde, Klæder, Arbejds løn, Kjørsel, Huusleie o. s. v., kan omtrent anslaaes til 5500 Rbd. Sedler, der, reparterede paa Øens 1807 Tdr. Hartkorn, vilde udgjøre henimod 3 Rbd. paa Td., eller 1 1/3 Specie. Dog bevirke Legaternes Renter, Privates Gavnlighed og

Øen Thorseng 1823

extraordinaire Indtægter, at den virkelige Udgift af Td. Hartkorn er betydelig mindre. En Gaard paa henimod 6 Tdr. Hartkorn leverede i Aaret 1819, 6 1/4 Skp. Rug og 6 Skpr. Byg foruden 5 Rbd. Sedler i Penge.

Udskrift

af Thorsengs Fattigvæsens Lister for 4de Qvartal af Aar 1819.

	Fattigeshjelp nydende Familier eller Personer.					Udeelt Korn i ovennævnte Qvartal.			Folke-mængde
	1ste Klasse	2den klasse	3die Klasse	4de Klasse	Til-sammen	Rug Skp.	Byg Skp.	Tilsammen Skp.	1819
Bregninge sogn	15	17	15	6	53	148	92	240	1510
Landet Sogn	2	8	4	5	19	61	40	101	879
Bjerrebye Sogn uden for Hospitalet	4	6	15	6	31	102½	68½	171	1250
	21	31	34	17	103	311½	200½	512	3630
Bjerrebyes Hospitals-Lemmer a 2½ Skp. Rug og 3½ Skp. Byg qvartal.					22	55	77	132	
					125	366 1/4	277 ½	644	

Øen er inddeelt i 3de Gjordemoder-Disrticter og har for nærværende Tid trende examinerede Gjordemødre, som alle have den anordnede Lønning med Huus. Jord til Græsning for en Koe sættes dem derimod endnu. Foruden denne Indretning, hvorved saa vel sørges for de Spædes Bevaring i den tidligste Alder, er der ogsaa over o 15 Aar ved Vaccinationen bleven sørget for deres Bevaring i en fremmeligere Alder, og har i denne Henseende Øen Hr. Uhrmager Lentz paa Valdemars Slot meget at takke, da ved hans Omhyggelighed neppe noget Barn over to Aar findes uvaccineret paa samme.

Den faderlige Omsorg, der stedse besejlede Thorsengs nærværende ædle Stamherre for samtlige Beboeres Vel befindende paa hans Gods, bevægede ham til Aaret 1806 at oprette en Medicinal-Anstalt for Øen, ifølge hvilken Beboerne i Forening med ham aarligen bidroge noget vist til Læges Lønning og fri Medicins Erholdelse. Øen nød ogsaa den Lykke, i en Tid af 3 Aar at eie inden sine Kyster en særdeles duelig Læge; men da den imellem ham og Beboerne sluttede Kontrakt var udløben, ophørte desværre Indretningen og Lægen sluttede herfra. Dog er der Udsigt til, at den igjen med Tiden kan iværksættes, da Hs. Excellence har sørget for, at enhver ny Fæster i sit Fæstebrev forbindes til, at bidrage lige med Andre af Hans Evner til en saadan Indretning, om samme atter skulde bringes tilveie.

Øen Thorseng 1823

Ligesom den Thorsengske Bondes Sundhed og Liv, saaledes har ogsaa hans Formue været en Gjenstand for nærværende Stamherres ædle Omsorg. Da Gaardsmanden saavel som Huusmanden i sit Fæstebrev forbinder sig til at aflevere den fæstede Bolig i samme Stand som han modtager den, bliver det ogsaa hans Pligt, i Tilfælde af Ildebrand, at opbygge den igjen for sin egen Regning. Dette vilde for de Fleste være aldeles umueligt og de have derfor hidtil maattet assurere i den almindelige Brandkasse; men da dette, foruden store Bekostninger ved hver enkelt Boligs Taxation, desuden er forbundet med aarlig Udgift, har Hs. Excellence i Aaret 1819 udkastet en Plan til en Brandforsikrings - Anstalt for alle Fæstere under Stamhuset Thorseng. Denne bestyres af Stamhusets Besidder i Forening med Øens trende Præster og Sognefogeder. Omkostningerne ved Taxationen ere høist ubetydelige, og i øvrigt betales intet uden noget lidet til Brandredskabers Vedligeholdelse. Kun i Tilfælde af Brandskade repareres den Sum, som efter uvillige Mænds Skjøn skal udbetales til de Brandlidte, paa alle Interessenter, i Forhold til den Sum Enhvers Sted er forsikkret for. At Vurdering saavel som Udbetaling skeer i rede Sølv og anden Betaling modtages ikke. En af Directionen underskreven trykt Police er meddelt hver Interessent, og Protocol in duplo føres af Directionen, saa at den ene bliver hos Stamherren, den anden bevares i Landet Kirkes Sacristie. Allerede længe tilforn havde Hs. Excellence foreslaaet en Forening i hvilken Eierne af Creature forsikkrede hinanden Skades Erstatning, i Tilfælde af sammes Død ved Vanheld.

En saadan blev i Henseende til Heste oprettet i Bjerrebye Sogn, men gik efter faa Aar overstyr. I Landet Sogn oprettedes en lignende Aar 1810, som vedvarer endnu, og da det maaskee kan interessere Andre at kjende den, anføres Udkastet til samme her i sit hele Indhold.

"Undertegnede Jordbrugere paa Thorseng have indgaaet følgende Forening med hinanden, hvis Hensigt er, indbyrdes at erstatte hinanden det Tab, som nogen iblandt dem maatte lide ved ubetimelig Død af dem tilhørende Heste.

1. Blandt de i denne Hensigt forenede Jordbrugere udnævnes 2de, som forpligte sig til halvaarig, nemlig til 1ste April og 1ste October, at syne og vurdere samtlige hvert Medlem i Foreningen tilhørende Heste, for saavidt disse af Eierne ønskes erstattede, i Tilfælde af Tab i det løbende Halvaar. For denne Forretning erholde de udnævnte Mænd 2 Rbz Sølv for hver Hest de vurdere.
2. Denne Vurderings-Forretning indføres i en dertil indrettet Protocol, som føres af Sognepræsten i Landet Menighed og bevares hos ham. I denne Protocol har hvert Medlem af Foreningen sit Blad, hvorpaa anføres halvaarlig saavel Værdien af hver enkelt ham tilhørende Hest, som af hans hele Hesteholds Værdie.
3. Ethvert Medlem har Tilladelse til at lade vurdere saa mange og saa faa af sine Heste, som han vil, men erholder kun Godtgjørelse for de Heste, som ere vurderede, ifald nogen af dem skulde døe, og betaler kun Godtgjørelse i Forhold til Værdien af de Heste, som ere vurderede.
4. Enhver Hest, gammel eller ung, kan forlanges vurderet, naar den kun er sund og ingen grundet Frygt haves for dens Liv eller fuldkomne Ubrugelighed, i forestaaende Halvaar. Men befindes en allerede vurderet Hest syg ved Omvurderingen, tages ved denne ingen hensyn til Sygdommen og dens muelige Følger.
5. Vurderingen gjelder for det løbende Halvaar om Nogen end i samme ved Salg skulde skille sig ved een eller flere af sine vurderede Heste, uden at købe andre i deres Sted. Derimod har enhver Ret til. saasnart han anskaffer sig en ny Hest, at forlange samme vurderet, og da vil Godtgjørelsens Udredelse og

Øen Thorseng 1823

Modtagelse blive at beregne efter Værdien af de Heste, han virkelig har, saafremt ikke Antallet er formindsket.

6. Saasnart et Medlem af Foreningen mister ved Dødsfald en vurderet Hest, har han strax at melde det til de udnævnte Synsmænd, som da have at undersøge og bedømme, hvorvidt han paa sin Side har iagttaget Alt, hvad der paaligger ham som Medlem af Foreningen, og naar han i denne Henseende findes uden Brøde, erholder han inden 5 Ugers Forløb $\frac{2}{3}$ af den døde Hestes Værdie, i Overensstemmelse med den sidstafholdte Vurderings Forretning, samt $\frac{2}{3}$ tillige af det, som en examineret Dyrlæges Regning beløber sig til, ifald samme under Hestens foregaaende Sygdom har været brugt.

7. Godtgjørelsen for den ved Dødsfald mistede Hest lignes af den, der fører Protocollen, paa alle Foreningens Medlemmer, saaledes at enhver svarer i Forhold til Summen af alle hans forsikrede hestes Værdie. Bidragene indkræves af de udnævnte Synsmænd, som gjøre Regnskab derfor til Modtageren og erholde for deres Uleilighed 1 Rbd.

8. Til Godtgjørelse er enhver af Foreningens Medlemmer berettiget, naar han mister nogen af sine vurderede og forsikrede Heste, uden af den mistede Hest paa nogen af efterfølgende Maader ved hans egen Skyld er kommen af Dage.

a) Naar Hesten ikke er omkommen paa Haviis eller i andet Uføre.

b) Naar den ikke er styrtet i hans egen aabne Brønd eller Grav.

c) Naar den ikke er kommen til Skade ved Fastelavns- eller Sommerriden.

d) Naar ikke en examineret Dyrlæge har været brugt, saafremt Omstændighederne have tilladt at bruge ham, hvilket bedømmes af Synsmændene.

9. Skulde Foreningens nærværende Medlemmer blive eenige om, i Fremtiden at optage flere Medlemmer her paa Landet, skeer Indtrædelsen bestandig ved en af de tvende Vurderings - Terminer. Ligeledes udgaae saavel de nærværende som tilkommende Medlemmer ved samme Terminer, dersom nogen skulde finde det for godt. Men den, som har erholdt Godtgjørelse for en mistet Hest, forbinder sig til, at forblive som Medlem af Foreningen i det mindste et heelt Aar derefter.

10. Vurderingen skeer i Gl. H. Kourant, og ingen har nødig at modtage anden Erstatning end i rede Sølv.

En lignende Forening i Henseende til Køer, for saa lang tid, de ere paa Skovgræs, og der udsatte for Blodpis, finder Sted iblandt Beboerne af Troense.

Øen savner endnu sin Dyrlæge; men der arbeides paa at forskaffe den samme, og der er nu Udsigt til, at det hidtil følte Savn snart vil afhjælpes, da næsten alle Øens Jordbrugere have forenet sig om at bidrage aarlig, Gaardmændene 4 Mk. og Huusmændene 12 pz. til en Dyrelæges Lønning, imod at erholde fri Kour for deres syge Huusdyr og kun betale for Lægemedler, samt efter en bestemt Taxt for at skjære og udbøde Kreature. Støttet paa denne Forening garanterer Stamherren den Dyrelæge, som her tager sin Bolig, 72 Specier, frit Huusværelse og Staldrum, 4 Favne Knippelbrænde og 4 Tønder Havre aarlig, imod at han ikke forlader Øen paa længere Tid end i det høieste 24 Timer, efter først at have angivet, hvor han reiser hen, samt behandler og saavidt mueligt helbreder Interessenternes Huusdyr uden Betaling.

Øen Thorseng 1823

Endelig har Hs. Excellence ikke heller forsømt at virke til Ordens og gode Sæders Fremme og Vedligeholdelse her paa Øen, forsaavidt denne Hensigt ved den almindelige Jurisdiction ikke, eller vanskelig, kunde opnaaes. Til den Ende forfattede han i Aaret et Udkast til en Vedtægt for et bedre Politiet Indretning paa Thorseng. lod det trykke hos Hempel og anholdt om Kongelig allernaadigst Confirmation paa samme. Men det danske Cancellie, skjøndt det bifaldt Vedtægtens Poster, fandt dog Betænkeligheder ved at indgaae med Forestilling til Hs. Majestæt om Confirmation paa dette Udkast. Følgen deraf blev, at Vedtægterne, som savnede Lovs Kraft, ikke bleve overholdte, og den hele Sag sov hen indtil Aar 1816, da Præsterne i Bjerrebye og Landet Sogne begyndte, i Forening med Stamherren, at tage sig noget deraf. Dog mærkede man snart, at Lidet uden Kongelig Confirmation var at udrette, og et nyt Udkast blev derfor affattet, ifølge hvilket Politivæsenet paa Øen sættes under Bestyrelse af Stamherren, Øens trende Præster og Sognefogeder, som afgjøre en vedvarende Kommission, til hvis Forhandlinger Øens Birkedommer indbydes, tilligemed andre paa Øen værende for Indsigt, Ordenskjærlighed og Virksomhed bekendte Mænd.

Denne Kommission samles bestemt fire Gange om Aaret paa Valdemars Slot; og saaledes er der sørget for, at vedkommende Opsynsmænds Iver og Virksomhed ikke aldeles slappes, da Regnskab ved Møderne aflægges for hvad, der i afvigte Fjerdingaar er udrettet eller forbigaaet, som fortjener at omhandles ved Kommissionen. Desuden kan hver Præst i sit Sogn sammenkalde Sections-Møde, naar han finder det fornødent og, om det haster med en eller anden vigtig Sags Afgjørelse, forlange hele Kommissionen forsamlet.

Dette Udkast blev, under Navn af Forslag til Thorseng Lands frivillige Politie-Indretning, i Aaret 1819 indsendt til det Kongelige danske Cancellie, der under 23 Novbr. f. A. tilskrev Stamhusets Besidder saaledes som følger:

"Cancelliet har modtaget det af Deres Excellence indsendte og hoslagte tilbagefølgende Udkast til en Vedtægt, angaaende en frivillig Politie-Indretning for Thorsenge Lands Beboere tillige med Deres ansøgning om Confirmation paa samme, og har været dette Collegium særdeles behageligt deri at erkjende et nyt Beviis paa Deres Excellences Attraae og Omsorg for at tilveiebringe og vedligeholde Orden i Deres Kreds. Men ligesom Cancelliet derfor i det hele ikke kan have noget imod, at berørte Vedtægter, hvis Overholdelse samtlige Vedkommende have samtykket i, gjøres til Regel for dem, som have vedtaget de deri indeholdte Forskrifter, saaledes finder Cancelliet det dog, paa de i dette Collegii-Skrivelse af 22 Mai 1802 indeholdte Grunde, betænkeligt at indgaae med Forestilling om allernaadigst Confirmation paa dette Udkast, hvorimod Cancelliet formener det, at være rettest, at de i samme indeholdte Forskrifter for det første ikkun gjøres gjeldende i en Tid af 3 Aar, for at Vedtægternes meer eller mindre gavnlige Følger i saadan Tid nøiere kan prøves, og de Forandringer, som ved Erfaring maatte findes tilraadelig, bringes i nærmere Forslag; og Cancelliet approberer derfor herved Planen som gjeldende i 3 Aar, dog saaledes at Slutningen af den 10§, hvorved Politie-Kommissionen reserveres Ret til ved Tilsætninger, der antages af 2/3 af Kommissionens Medlemmer, at formere Vedtægterne, bortfalder."

"Hvad iøvrigt de vedkommende Sognepræster efter Planen paaliggende Pligter angaaer, da finder Cancelliet, efter herom at have brevvexlet med Biskoppen over Fyens Stift, aldeles intet mod samme at erindre, saavel med Hensyn til de nuværende Sognepræster, som heri have samtykket, som med Hensyn til Eftermændene, hvis nogen af de nuværende Sognepræster skulde afgaae medens Indretningen var

Øen Thorseng 1823

gjeldende, ligesom og de Herrer Deputerede for Finantserne intet have fundet at erindre mod det Bidrag, om efter Planens 4de § er bestemt at skulle ydes til Indretningens Tarv."

"Det Kongl. Danske Cancellie den 23 Novbr. 1819.

Kaas. Ørsted. Verner. Lassen. Hans Fisker.

Hammerich.

Til Besidderen af Stamhuset Thorseng Hs. Excell. Hr. Generallieutenant Juel, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd."

*

*

*

Saaledes er da Politivæsenet paa ny med Lovs Kraft organiseret her paa Øen for 3 Aar med Udsigt til dets Vedbliven og Forbedring i Fremtiden. Adskillige Afskrifter af hele Forslaget tilligmed Approbationen ere fordeelte paa Øen til hver Mands Gjennemlæsning og desuden et trykt Udtog deraf, forsaavidt Vedtægterne angaaer, enhver i Almindelighed, omdeelt i Byerne. Da dette Udtog i Korthed viser, hvad der egentlig er Gjenstanden for det Thorsengske Polities Aarvaagenhed, og hvorvidt det udstrækker sin Virkekreds, aftrykkes det her til Efterretning for dem, som have Lyst til nærmere at kjende denne Indretning.

Udtog

af

Thorsengs Lands, ved Skrivelse af det Kongelige danske Cancellie under 23 November 1819 paa 3 Aar stadfæstede, frivillige Politie-Reglement, for saavidt samme angaaer hver Mand i Almindelighed, hvorved bemærkes, at baade Reglementet og Confirmationen derpaa ordlydende findes nedlagt hos Sognefogderne.

§. 8.

Politie-Opsynsmændene, som den specielle Opsigt i deres Distrikter især paaligger, maae stræbe at opbygge og saavidt muligt forekomme alle Uordener, og til den Ende kunne regne paa en Kraftig Understøttelse af enhver af de i Distriktet bosatte Mænd, hvilke desaarsag ere pligtige at give Opsynsmanden den Hjælp, han til Ordens Vedligeholdelse og Uordens Forebyggelse af dem kræver; samt i Følge heraf troligen patrouillere i Distriktet saasnart han kræver det, hvortil han er forpligtet og berettiget, imod at holde en Liste over disse af ham anordnede Patrouiller, som indleveres til Commissionens Qvartal -

Øen Thorseng 1823

Forsamlinger, deels for at bedømme den udviste Virksomhed, deels for at eftersee, om han ved Tilsigelsen ikke uden Nødvendighed har bedyrdet Nogle mere end Andre.

§. 9.

Politie - Opsynsmændenes Pligter blive:

1. I Almindelighed at vaage over god Ordens Vedligeholdelse, og Forebygge af alt havd der fører Uorden eller Skade for Mennesker eller Kreature af sig, og:

I Særdeleshed paasee:

- a) At ingen ulovlige Sammenkomster, enten i Kroehuse eller private Folks, til Sviir, eller Drik taaes.
- b) At ingen om Nattetide findes paa Veie eller Gader uden i bestemte lovlige Ærinder.
- c) At de, der i Følge denne Vedtægt § 10 ere berettigede til at holde Sammenkomst til Dands og lystighed for Byens unge Folk, holde sig samme Vedtægts Bydende i alle Henseender efterrettelige.
- d) At forbyde aabne Brønde; Vogne med forspændte Heste uden Kudsk paa Gaderne; de saakaldte Fastelavnslege, med Riden eller Løben efter en Kat i en Tønde, eller en ophængt levende Hane, saavel som alt, hvorved kan befrygtes Fare eller Skade for Mennesker (især Børn) eller for Kreature, uden at have nogen bestemt Nytte i Følge med sig.
- e) At opdage og for Sognefogderne angive alle fremmede Lediggjængere, Tiggere, eller mistænkelige Personer, der maatte findes i Distriktet, samt dem, der huse slige til Ophold her uberettigede og mistænkelige Personer.
- f) At paasee, at ingen Skyden, Tobaksrygen paa Gader eller i Gaardene, eller andet, der kunde tilveiebringe Ildsvaade, finder Sted.
- g) At anmelde for Sognefogden alle Uordener, der kræve Afhjelpning, og for Commissionen hvad som mindre haster, og hvorover Kjendeste kan udfordres.

§. 10.

Foruden de Ting, hvorfor Landets almindelige Politilov bestemmer Straffe, findes endnu adskillige, der synes at qualificere sig til Vedtægter, efter enhver Egns eiendommelige Tarv, og efter sammes Skikke og Tænkemaade.

Paa Grund heraf er Øen Thorsengs Beboere antaget som Vedtægt:

1. At Samlinger til Dands og Lystighed ei bør finde mere Sted end een Gang ugentlig fra 1. Novbr. til Medio Martii, og hele Juni Maaned igjennem, foruden de Høst og Skure gilder, som Mændene selv give deres Tyender.
2. At den hertil vælgende Dag maa være den samme i alle 3 Sogne, og helst dertil vælges Søndagen.
3. At disse Samlinger ei maa vare længere end til Kl. 1 om Natten, hvorefter Enhver maa gaae hjem til Sit.
4. At Politie - Opsynsmanden stedse, i det mindste Dagen forud, underrettes om hvor en saadan Forsamling bestemmes at holdes.

Øen Thorseng 1823

5. At Huusvæerten, der til en saadan Forsamling laaner Huus, indsamler til Fattiges - Kassen af Enhver (uconfirmerede Børn undtagen) 2 Skilling rede Sølv, som han mod Qvittering indleverer til Politie - Opsynsmanden, der igjen ved Politie - Commissionen kvartaliter afleverer det Indkomne og gjør Rigtighed derfor til videre Afhændelse til Landets Fattigvæsens Kasse.
6. At hvo som efter Kl. 10 om Aftenen findes paa Gader, Veie og Stier bør gjøre Politiet, som anholder og tilspørger dem, Rede for Aarsagen til deres Gang, hvad deres Ærinde er, og underkaste sig Commissionens Kjendelse, i Tilfælde at de ikke ere i Stand dertil. Dersom de der optages ere Børn, da blive Forældrene at drage til Ansvar derfor.
7. At Politie - Opsynsmændene, som findes uredelige i deres Embeds - Førelse eller efterladne saavelsom ogsaa de af disse udsendte Patrouillier, ere underkastede Pengemulkt eller Tiltale for Domstolene efter Commissionens Kjendelse.
8. At hvo som overtræder disse Vedtægter, maa underkaste sig en vilkaarlig Mulkt indtil 4 Rdb. Sølv efter Politie - Commissionens Kjendelse, i de Tilfælde, hvor denne ei finder sig foranlediget at indklage den formeente Forseelse mod god Orden og Politie for Stedets Dommer og
9. At Enhver, som ei findes villig til at betale den af Commissionen idømte Mulkt, maa taale den ved Udpantning af Sognefogden inddrevne, paa Commissionens til denne derom gjorte skriftlige Begjering, under Forbeholden til sin Ret, at indstævne Commisionens Kiendelse for Domstolene.

§. 11.

Alle Bøder, som indkræves, afleveres ved Commissions - Møderne kvartaliter paa Slottet; den Deel deraf, som tilkommer Fattigvæsenet, afgives til Skriverstuen, imod Forvalterens Qvittering; det øvrige samles til en Kasse for det frivillige Politie, og anvendes, i Følge Commissionens Kjendelse og nærmere Bestemmelse, til Belønning for den eller dem, der ved Mod, Klogskab og Virksomhed bidrage til Opdagelse af skjulte, Uordener, eller Opbringelse af Tiggere, Landløbere, eller den gode Ordens Forstyrre, samt om Kassen nogenlunde dertil blev tilstrækkelig, til at understøtte en eller anden Fattig, som manglede Raad til at paatale sin Ret, i hvilkensomhelst Anledning.

Waldemars Slot den 1. Januar 1820

F. Juel

At Commisionens Medlemmer, foruden stræng Overholdelse af ovenanførte Vedtægter, desuden ansee det for deres Pligt, paa enhver passende Maade, fornemmelig med tjenlig Oplysninger og Underretninger, at komme Øens civile Øvrighed til Hjælp, følger af sig selv.

I øvrigt bemærkes, at Commisionens Møder, der staae aabne for enhver, som der har Lyst at indfinde sig, agtes i Fremtiden, ligesom i de sidste Par Aar, da de ere holdte, benyttede til Meddelelse af Forslag,

Øen Thorseng 1823

Efterretninger og Erindringer, som kunne anses gavnlige for Øens Fremvæxt i Landoekonomie og Vindskibelighed.

Ikke kan jeg slutte nærværende Kapitel om de her forhaanden værende Indretninger og Foranstaltninger til saa vigtige Hensigters Opnaaelse, uden det inderlige Ønske, at den ædle Stamherres virksomme Bestræbelser for i saa mange Henseende at gavne Beboerne af den skønne Jordplet, som af Forsynet anbetroedes ham, længe maa være sunde og gavnlige Frugter, der uden Tvivl under hans egen Bestyrelse bedst ville modnes til Fuldkommenhed. End vover jeg, at tilføie dette, at Udførelsen af den Plan til en Tontines eller Sparekasses Oprettelse for Øen, som han alt i mange Aar har attraaet iværksat, engang maatte lykkes, og denne Indretning saaledes grundes, at enhver fra sin tidlige Barndom med mueligste Tryghed kunde arbeide paa at sikre sine Alderdoms Dage, i det mindste for den høieste Grad af Mangel og Nød. Da, naar en saadan Indretning, hvilende paa en sikker Grund og bygget paa rigtige ved Erfaring stadfæstede Beregninger, fandt Sted her paa Landet, da vilde Ungdommen vænnes til en fornuftig Sparsommelighed, Udsigten i Fremtiden for mange vorde langt blidere, Bidragene til Fattigkassen meget formindskes, og da kunde vel og med Rette Indsigelse gjøres mod ethvert Ægteskab imellem Personer, der ikke havde benyttet den dem tilbudne Leilighed til at sikre sig en Nødstilling i Alderdommen, og dog uden fast Bolig og sikker Næringsvei vilde indtræde i Ægtestanden; thi intet er her, som andensteds, en almindeligere Kilde til Armod og Elendighed, end saadanne i Ubesindighed sluttede eller vel endog paa Fattigkassen fremtidige Understøttelse beregnede Ægteskaber.

7de Kapitel.

Thorsengs Indvaanere, deres Levemaade, Kultur,

Sundhedstilstand og Sprog.

Ved foregaaende Kapitels Gjennemlæsning kunde man maaskee forledes til, at tiltroe Thorsengs Indvaanere en større Grad af ind- og udvortes Kultur end de virkelig besidde. Man erindre imidlertid, at de fleste af de beskrevne Indretninger endnu kun i kort Tid have virket, fremdeles at Bonden er uden Eiendom og Hoveriet tildeels nyligen afskaffet, tildeels endnu vedvarende, endelig at den thorsengske Bonde har, som alle Øebeboere, i Særdeleshed i ældre tider hængt fast ved alt Gammelt, og først i de senere Aar faaet nogen Smag paa Forbedringer, da vil man ikke undres over, at han ei staaer paa høiere Trin af Kulturens Trappe, end han gjør.

Et her almindelig bekjendt Factum, som fuldkommen beviser den Thorsengske Bondes Vrangvillighed i ældre Tider mod ethvert nyt Foretagende, og hvorledes han maatte tvinges frem til sit eget Vel, er følgende: Kammerherre Niels Juel lod for 70 til 80 Aar siden en Mængde Frugttræer forskrive og gratis uddele imellem sine Bønder. Kun Faa skjønnede paa den Gave, som den fortjente, Nogle vare endog saa uforskammede, at de afhuggede Roden af Træerne førend de plantede dem – for at Kammerherren, naar han reed omkring og betragtede Træerne, kunne see, at slige Nyheder ikke vilde lykkes her til Lands. Men Kammerherren, som fik Nys om denne Udaad, lod ved sine Jægere alle Træerne undersøge og et nyt Quantum forskrive. Derpaa forsamlede han dem, som havde afhugget Træernes Rødder, paa Slottets Flisesal, pryglede dem der lystigt igjennem med sin Ridepidsk, gav dem nye Træer og lod dem gaae. Kuren var probat, og mangan nu levende Mand velsigner i heldigt Frugtaar, naa Haven erstatter den Indtægt, som Jordlodden nægter, Kammerherren, fordi han varmede hans Oldefars eller foregaaende Fæsters Ryg. Ogsaa

Øen Thorseng 1823

Kleverens Indførsel fandt megen Modtand her paa Øen, og der var kun ved Opmuntringer, Overtagelser, Forskud til Frøe og Foræring af samme, at den i Stilhed virkende Forvalter Jørgen Hansen i nærværende Stamherres Mindreaarighed fik den fremmet.

For nærværende Tid er Frygten for forandringer hos Bonden her i Almindelighed langt fra ikke saa stor. Kun vil han have Exempler for Øine og see Frugterne af Forandringen hos Andre, førend han selv begynder derpaa. Jeg mener at han, for den, der kun har lidet at vove, i Almindelighed gjør meget vel heri.

At Lysten til Forandring i de senere Aar meget har fortrængt den Thorsengske Bondes forrige Vedhængen ved gammel Skik og Sædvane, viser blandt andet ogsaa den Forskjel, der finder Sted imellem hans udvortes Levemaade nu og tilforn; dog ikke saa meget i Henseende til den daglige Føde, han nyder, som i Henseende til hans Boelig, Huusgeraad, Klæde dragt og tildeels Gjæstebude.

Den daglige Føde er endnu, som tilforn, saare eensformig. Uagtet Haugevæsenet i de senere Aar har forbedret sig meget, har man dog her endnu kun faaet liden Smag paa Nydelsen af Haguesager. Kartofler, Grønkål, lidt Hvidkaal, Løg, Petersellie og Gulerødder ere de eneste af Havens mange Frembringelser, som krydrer Bondens Maaltider, der ellers for det meste bestaae af Grød og Flesk. Deels have Fruentimmerne her ingen Kundskab om Haguesagers Tilavning, deels skjøtte i Almindelighed hverken de eller Mandfolkene om dem. En Ret stuvet Hvidkaal, Kaalerabi eller Roer seer man aldrig paa Bondens Bord, og opvarter Præstekonen sine Tjenestefolk med denne Mad, vrage de den. Derimod er Anvendelsen af Frugt, Æbler og Pærer til Mad mere almindelig. Af Smør bruges kun lider i Mad, der sædvanligen steges og bages i Fedt, men Smørrebrød spises især om Sommeren til Mellemmad 2 Gange om Dagen. At spise til Middag i Marken er kun brugeligt hos Faa, som have nogle af deres Marker fraliggende. Overdaadig er Bonden ikke i sin daglige Føde, dog bruger han her meer Suul til sit Brød end adskillige andre Steder i Danmark. Kaffedrikken har under Krigen meget tiltaget, og med Ret regnes den blandt Kilderne til meer end een Families Forarmelse.

Ved Bøndernes Gjæstebudde, d. e. Bryllupper, gik det i ældre Tider langt overdaadigere til end nu, ikke just formedelst Retternes Lækkerhed og Antal, men formedelst det betydelige Forraad af Kornvare, Flesk, Smør, Høns o. s. v., som medgik; da man ikke sjeldent til et saadant Gjæstebud, som varer i tre Dage, samlede en Mængde af 20 til 25 Sneese Mennesker. Vel medbragte, ligesom ogsaa nu, de indbudne, boesiddende Gjæster Fødevarer af forskjellige Slags; men man betænkte ikke, at man, ved at modtage disse, forbandt sig til, ved Leilighed, at give Gjengjeld, og den store Mængde af Ugifte, som indfandt sig, medbragte intet uden en ringe Brudegave i Penge. Under Krigen indskrænkedes Bryllupsgjæsternes Antal meget, tildeels af Fornødenhed, tildeels af Overbevisning om Rigtigheden af de Grunde til Tarvelighed, som Hs. Excellence ved flere Leiligheder baade skriftlig og mundtlig forelagde Øens Beboere. Sjeldent befinde sig nu ved et Bryllup over 4 a 5 Sneese Mennesker og saare ofte derunder. Høstgilderne, som her kaldes Skuurgilder, vare for henimod en Snees Aar siden meget bekostelige og tidspildende, da man samledes dertil fra andre Byer, og dandsede til langt ud paa Natten; for nærværende Tid ere disse Gilder indskrænkede til Gaardens Folk og dem, som have hjulpet i Høsten. Der spises lidt lækrere og overflødigere end ellers, med dandses sjeldent.

Ved de saakaldte Julestuer, d. e. Dandsesammenkomster, der ifølge Politievedtægterne altid holdes om Søndag Aften paa visse bestemte Aarets Tider, herefter ingen Overdaadighed, naar undtages, at desværre Brændeviinsglaset, ved dem som ved Bryllupperne, til Manges Fordærvelse, vandrer oftere om iblandt

Øen Thorseng 1823

Gamle og Unge end tjenligt er. Dette var tilforn ved Fastelavns og Sommeriden endnu mere Tilfældet, da det ved disse hensigtsløse Forlystelser især gik ud paa, at ride Dagen igjennem fra Gaard til Gaard, for at lade sig skjænke under elendigt Accompanement af en Fiol og en Tromme. Ved Politiets Foranstaltning er nu denne Moraliteten fra meer end én Side fordærlige Omriden ophørt, og blot de sædvanlige Dandsesammenkomster paa hine Dage tilladte.

Overalt kan det ikke nægtes, at jo her, som andensteds saavel Lysten til selv at snapse, som den Vane at nøde, opmuntre, overtale Andre dertil, gaaer meget i Svang; ogsaa gives her ikke faa Gamle, som desformedelst ere afskrækkende Exempler for de Yngre. Matte kun disse lade sig afskrække!

Man har fra ældre Tider, om med Ret kan jeg ikke afgjøre, paastaaet, at Lundbyes Beboere vare de drikfældigste og dens Ungdom den kaadeste her paa Landet. Naturlige Aarsager dertil kunde findes dels deri, at denne Bye, som beliggende midt paa Øen, altid har været et Samlings- og Bedested for de Gjennempasserende, hvorfor ogsaa uprilegeret Krohold der næsten bestandig har været drevet, hvis Skadelighed frem for et privilegeret Krosted enhver lettelig indseer dels deri, at Byen lige til de seneste Aar har været hoveripligtig, og hvo erkjender ikke i Hoveriet, og fornemmelig i Vandringerne til og fra samme, en Skole for Lediggang, Fylderie, Kaadhed og alskens Usædelighed. Hovningsbonden maa som oftest tage til takke med det slettere Tjenestetyende. Forsynet med en velspækket Madpose og en Legle, stundom med en Brændeviinsflaske eller en Marks Penge af sin forud optagne Løn, vandrer dette om Morgenen med flere meer eller mindre fordærvede til Hovedgaarden. Det der foreskrevne Arbeide er sjældent vidtløftigere, end at midt paa Eftermiddagen, Undertiden vel endog før kan være tilendebragt; ubetinget Veitligt kan undertiden aldeles opghæve det. Desuagtet faaer Huusbonden ikke før sine Tyender hjem. Ørkesløse driver de omkring, forøde deres Stillinger i Brændeviin, og naar deres Mod ved et Par Snapse er blevet ophidset, Øve de deres Kræfter paa at beskadige Træer, afkaste Ledde, huie og skrige, og komme først hjem, naar de ikke længere kunne være Huusbonden til Nytte, eller vel endog da, naar de frygte for, at Politiet skal antræffe dem. Dette Skilderie af den hoverigjørende Ungdom passer sig imidlertid ikke paa Lundbyerne allene; men da deres Antal forud i Almindelighed var det største, kan man ikke undres over, at de fleste Kaadheder dels ere blevne afprøvede af dem, dels dem tilregnede. Glædeligt er det, at Øens ædle Besidder ogsaa i denne Henseende bærer Omsorg for Ungdommens Sædelighed, ved efterhaanden, som han seer sig istand dertil, at bortakkordere sin Rettighed til Hoveritjeneste mod aarlig Afgift i Korn, saa at for nærværende Tid kun ere 21 Hoverigjørende Gaardmænd tilbage paa hele Øen. De gavnlige Virkninger heraf ville sikkert ikke udeblive.

I Klædedragten herefter noget mere Overdaadighed hos den Thorengske Almue end i Mad og Drikke. De Ældre blive vel ved deres Fædres Dragt. Manden bærer til daglig en hvid Kofte uden Splitte, hvorved han strax kjendes fra alle Omegnens Bønder; vandrer han til Kjøbstaden eller til Marked, kaster han hjerne en Sæk over Skulderne. Til Stads bærer han mørkeblaae Klæder med Kameelgarns Knapper i Kjolen. Konernes Klæder ere sorte eller mørkeblaae, Klæderne, der dog ere hjemmegjorte, noget kostbare. Saalænge imidlertid Snitter vedligeholdtes, var Bekostningen, formedelst Varigheden, mindre. Men de Yngre ere i de sidste 15 a 20 Aar i Henseende til Dragten meget fra den ældre varige Mode. Karlene gaae om Søndagen med mørkeblaae korte Trøier og lange Beenklæder, med rund Modens Hat, Skoe eller Støvler, Kattuns Veste, Silke- Halstørklæder, Uhr i Lommen, sølvbeslagen Pibe i Munden, thi Tobak røge de Fleste. Nogle bære dog i de sidste Aar af Sparsommelighed graat meleret Vadmel istendenfor blaat, naar der just ikke er til Stads. En Nutidens Thorengsk Bondeknøs i sin Puds, naar han i øvrigt er lidt flink i sit Væsen, er ikke ulig

Øen Thorseng 1823

en pyntet Søemand, og enhver maa tilstaa, at hans nærværende Klædemaade har for Øiet store Fortrin fremfor de lange Kofter og Kjoler, der tilforn gave ham et dovent og slæbende Udseende. At den efter nogles Paastand vækker og nærer Fritfyrsaanden hos den Unge, kan vel undertiden være mueligt; alligevel tvivler jeg dog paa, at denne Tidsalderens onde Mand vilde ved Kofte - og Kjole - Skjøder kunne forjages.

Ogsaa Pigerne have i de sidste Aar meget forandret deres Dragt. Bullene og Ærmerne ere blevne kort, de saavelsom Skjørterne indfattede med Silkebaand eller Kattun; de stivede hvide Halstørklæder forvandlede til brogede Silketørklæder, Hætterne smagfuldere broderede, og der tætte Liin har maattet vige for Gaze og brede Kniplinger. Med alt dette finder man dog i Almindelighed ikke den Thorengske Bondepiges Dragt smuk. De mange tykke uldne Skjørter ville ikke ret passe til det korte Liv, og det i Hætte og Liin indknebne Hoved klæder sjældent godt paa de brede Skuldre. De tilforn brugelige Solklæder eller Hyllekklæder seer man nu aldrig, men simple Straahatte, der undertiden af Pigen selv flettes og syes, bruges nu meget og klæde just ikke ilde. Til en Piges fuldstændige Pyndt hører, foruden en Mængde blaae og sorte Skjorter af Klæde og Vadmél, et sort Kallemankes Skjørt, der er meget kostbart, dog langt af foretrække de sorte Taftes Kjoler, som nogle have begyndt at smykke sig med, naar de gaae til Alters, samt en hørirød Bul med Skjørt, som bruges til Bryllup, og som skjønt hjemmegjort, formedelst Farven, volder en betydelig Udgift. En stor Mængde Knappenaale, fæstede ved Haandlede i det venstre lange ærme af den sorte Trøie, hvormed man gaaer til Alters, er en aldeles nødvendig Prydelse, som ingenlunde maa savnes den Kone eller Pige, der anstændig klædt vil møde ved denne Handling. Uagtet de gammeldags Haarfletninger i Krands om Hovedet aldeles ere gangne af Brug, og ikke engang Bruden bærer samme, behøver dog den Thorengske Bondepige endnu, naar hun ret skal pyntes, længere Tid og mere Haandrækning end nogen Dame af Middelstanden, og selv et Byeærinde kan hun ikke forrette uden temmelig lang Forberedelse. Troensee Byes Indvaanere, saavel Mandfolk som Fruentimmer, nærmer sig i deres Dragt ligesom og i deres Levemaade Kjøbstædfolk. Bønderpiger, som tage Tieneste der, paa Slottet eller i Svendborg, komme ikke sjældent efter et Aars Tid pyntede og frugtsommelige tilbage og ligge Forældrene til Byrde.

Ogsaa i Vaaningernes Bygning og Indretning har en betydelig, men for Sundheden saare gavnlig Forandring i de senere Aar fundet Sted. Alle nyere Gaarde og Huse ere som tilforn af Egebindingsværk, men meget bedre byggede, Fodstykkerne ved Grund af Kampestene hævede fra Jorden, Væggene murede med raee, undertiden brændte Steen, Værelserne langt høiere til Loftet, med langt større og klarere Vinduer end tilforn; Sengene mange Steder bortryddede af Dagligstuen og et eget Sovekammer indrettet i det bredere Huus. Endog Fjellegulve findes nu hist og her, undertiden endog panelede Vægge. De af Leer og i æltet Straae opførte tætte og lune Bygninger, hvoraf Hs. Excellence nu har prydet Øen med 5 forskellige, have hidtil ikke fundet Efterlignere blandt Bønderne; dog miskjende disse ikke deres Værd. De paa holstensk Maade byggede Gaarde, hvoraf her ere 4 paa Øen, yndes ikke, dels formedelst Tagets vanskeligere Vedligeholdelse, dels fordi de fordre flere Folk, naar Korn skal sættes i Huus.

Med Sandsen for at boe bedre og bekvemmere, har tillige Sands for større Reenlighed og Nethed forenet sig. Hos enkelte mere velhavende Bønder finder man og undertiden en Art Lure i Meubler, f. Ex. et smukt Chartol, eller en peen Dragkiste i Øverstestuen, Storstuen, og Jernkakkelovne med Kobbertude ere temmelig almindelige overalt i Dagligstuen. At have et Par vel opredte Senge, foruden dem, der daglig bruges, er noget, hvorefter enhver Gaardkone stræber, og paa Linned og Uldent i Kisterne fattes det ikke gjerne hos dem, som ei ere forarmede, eller have udstyret mange Børn.

Øen Thorseng 1823

Overalt fortjene Fruentimmerne her virkelig Roes for Vindskibelighed. De ere vel i Almindelighed noget langsomme i deres Gjerning, men dog jevnt flittige og ledige seer man dem ikke lettelig i eller uden for Huset. De skaanes ikke for de grovere Arbeider, f. Ex. at rense Laden, slaae Gjødning paa, sprede den, harve, kjøre; men de ere og flittige inden Døre med Karten og spinden. Af Lærred, Vadmél, grovt Klæde og Hvergarn, her Stribetøi, især til Forklæder og Veste, gjøres aarlig en stor Mængde til eget Forbrug, og Strikkesrømpen følger Pigen uafsladelig paa alle hendes Veie; derimod gives der kun faa, der forstaae tilgavns at bruge Naalen.

Om Mandfolkene her paa Øen maa men vel lade det samme gjelde som om Fruentimmerne, at Arbeidet ikke ret lider eller skynder for dem., som de ere ved Maden, ere de og oftest ved deres Arbeide, sjeldent gaaer dette med den Raskhed og Munterhed, man kunde ønske, dog, naar det just gjelder, kunne de bedre skynde sig med det end med hiin. Forsagt eller akkorderet Arbeide er derfor bestandig lettere Kjøb end det, der forrettes ved Dagleiere. Uden for sit egentlige Arbeide i Marken og Gaarden er den Thorengske Tjenestekarl sjeldent ret flittig og vindskibelig. Faa ere de, som forstaae ret at omgaaes med Øxen og Bonekniven, høist gjøre de en Greeb eller en Rive. Faa give sig til Stadighed af med nyttigt Haandarbeide; men alt for mange tilbringe de lange Vinteraftener med at sove paa Bænken eller ryge Tobak, selv om de ikke have været paa Loen længere end til Lys blev tændt; høist houe de deres eller Pigernes Træskoer, i øvrigt lader det, som om baade de og Huusbønderne selv ere af den Mening, at efter Solens Nedgang kan intet andet Arbeide fordres af dem end at fodre Kreaturerne. At Undtagelse gives, forstaaer sig af sig selv, ogsaa den yngre Slægt at blive vindskibeligere end den ældre.

Uagtet man saaledes ikke kan friekjende Thorsengerne for en vis Grad af Langsomhed i deres Arbeide og nogen Mangel paa huuslig Vindskibelighed, saa fortjene, efter min Erfaring, dog Thorsengs Huusmænd ingenlunde den vanærende Skildring, som findes af dem i v. Esfens Jordbrug p. 24 og 25. "De fleste iblandt dem" siger han, iblandt andet, "tilbringe hellere deres Tid i Lediggang med Brød og Kartofler, end de hos andre i slet Veir skulde paatage sig et besværligt Arbeide." Kan vel være, at dette passer paa enkelt Mand, men langt fra ikke paa alle. Jeg kjender Huusmænd, som Vinteren igjennem vandre hver Morgen før det dages ½ Miil paa slette Veie til Vornæs Skov, for paa egen Kost ved besværligt Skovarbeide at fortjene en tarvelig Dagleie. "Mergel - Tørve og Grøftegravere", siger han fremdeles, "kunne ikke faaes her paa Øen for Penge, og næsten utroligt er det, at der, ved det forholdsmæssigt store Antal Mennesker, dog maa forskrives deslige Arbeidere fra Holsteen." Paa Grøftegravere ved jeg ikke at her gives Mangel, og har man maattet forskrive Arbeidere til at grave Tørv og Mergel fra Holsteen, var det vel snarere, fordi man her var aldeles ukjendt med disse Arbeider, og derfor ikke vovede at indlade sig i Akkord desangaaende, end fordi det fattedes Huusmændene paa Lyst til at arbeide og fortjene.

Huusmanden med god Lod og faa Børn lever vist nok undertiden her bedre og sorgfriere end Gaardmanden. Under modsatte Omstændigheder derimod og naar han intet Haandværk forstaaer, ere hans Kaar ofte trange nok, og paa sine gamle Dage, naar han ikke længer kan tjene Plougleien af, lider han ikke sjeldent Nød. Det begynder nu, da saa mange Gaarde ere blevne udstykkede, at blive vanskeligt for mangan Huusmand at faa sin Jord pløiet. Saa meget ønskeligere vilde det være, om Køers Anvendelse for Plougen kunde blive almindelig for de Huusmænd, som boe paa deres Lod, blandt hvilke saa mange holde 2 Køer, da de, ved med dem kun daglig at pløie een Skp. Land, saare let kunde faae deres Sæd i Jorden og derved for største Delen blive befriede fra det Hoverie, de nu maa gjøre til Gaardmanden.

Øen Thorseng 1823

Denne sidste gaaer for det meeste selv bag sin Ploug og tager med sine Folk Deel i ethvert, endog det møisommeligste Arbeide. Kun den gamle og svage, eller den meget velhavende eller Prangeren pleier at unddrage sig derfra. Hos enhver anden bliver denne Unddragelse anseet for en Skam. Gaardmanden nødes og i Almindelighed til at indskrænke sit Folkehold saa meget som muligt og selv at anstrænge sine Kræfter; thi hans svære Afgivter gjøre ham det ellers vanskeligt eller umuligt at bestaae.

Man disputerer her, som andensteds, jevnlig, om Bondens Kaar ere bedre nu end i ældre Tider, og da dette sidste Udtryk indeholde et relativt og saa vidtomfattende Begreb kommer man aldrig til Ende. Der have været Tider her paa Thorseng, og Mange mindes dem endnu, da man overalt faae 6 a 8 elendige Kraliker for Plougen, hvilke ved Foraarets Begyndelse neppe kunde reise sig selv, og da det ansaaes som Beviis paa stor Velstand, ja, agtedes som en Art af Luxus hos Bonden, naar han havde en fuldbeslagen Vogn og en Jernkakkelovn. Beslagne Forhjul vare da ikke engang almindelige. Gode og velfodrede Heste finder man nu hos de Fleste, og i de 17 Aar, jeg har opholdt mig paa Thorseng, saa jeg endnu aldrig et ubeslaget Hjul under en Vogn. Meget mere bleve i de første 9 Aar af mit Ophold her næsten Aar for Aar Vognene savelsom Hestene bedre, uagtet disses saavelsom Jernets og Kullenes overordentlige Stigen i Nominalværd. I de sidste 8 Aaar har jeg vel bemærket, at mangel paa maadelig Hest ikke blev omsat og at mange tyndtslidte Hjulskinner ikke erstattedes ved nye, og dette er unægtelig et Beviis paa aftagende Velstand. Ikke destomindre kører ingen endnu med ubeslagen Vogn, og vil, om endog Tidernes Vanskelighed vedbliver, endnu ikke gjøre det. Sagen er ikke vanskelig at forklare. Mennesket, der er vant til det Bedre, krymper sig ved at ombytte det med det Ringere, holder imod saalænge han kan, haaber paa bedre Tider og haaber ikke sjeldent saalænge, indtil det er for sildigt. Bonden trykker sig ved at anskaffe ubeslagen Hjul, dels anseer han det for en Skam, eller som noget, der i vore Tider slet ikke kan gaae an, dels kostede de dog ogsaa Penge, og dem savner han; han sider da paa de beslagne saa længe han kan, og naar han hverken med dem, eller andet, han endnu har tilbage, kan udrette meer, gaaer han fra Gaard og Jord og bliver Huusmand, Inderste eller Fattiglem.

Unægteligt er det, at Thorsengs Bønder tiltog i Velstand i Aarene før og under Krigen. Høsten var i disse Aar for det meste god; Afsætningen endog af maadeligt Korn var ler, og ned Værdien af faa Tønder klarede man uden Møie sine Skatter og Afgivter, der endog i de sidste Aar med hvert Qvartal bleve i Virkeligheden mindre. Mange Bønder akkorderede om en aarlig Pengeafgift for Landegilde, og de, hvis Fæstebrev lode paa Penge eller Korn, vedbleve, saalænge man ikke forandrede andet, at betale Pengene, hvorved de sparrede betydeligt. Stod Een til Rest for foregaaende Aar, voldte det ham ikke megen Bekymring, især i Krigens Aar. Var han endog meget i Betyrk, behøvede han kun at sælge et Kreatur, og med det Nominal, han derfor fik, betalte han vel endog flere Aars paadragne Restance. Folkeløn, som altid akkorderes et Aar forud, blev, uagtet alt det militaire Mandskab forlod Øen, dog lavere end man efter Tiderne skulde have ventet, og mangel paa gammel Tid ved Lov eller Sædvane bestemt. Udgift klareredes som tilforn med lige Beløb i de sig daglig forværende Penge.

Under slige Omstændigheder maatte Velstanden forøges hos Mange, og Tabet, som Korn og Fourage-Leverancen, Indkvarteringen om Vinteren, Folketrangen om Sommeren og Varesnes Almindelige Stigen forarsagede Bonden, kunde ikke tilintetgøre de ham tilflydende Fordele; thi ogsaa hans Vare stede og Afsætning fattedes ham aldrig. Men Omstændighederne forandrede sig med Krigens Ende og end meer efter Freden. De yderst lave Skatter stede pludseligt til det mangedobbelte; Landgilden blev, hvor det var mueligt, fordret i Korn; Restancer indkrævedes efter Forordningen af 5 Jan. 1813; Folkeløn akkorderedes i

Øen Thorseng 1823

rede Sølv, og matte betales i samme Myndt; Brænde, Steenkul, Jern, og adskillige andre Vare forbleve i høi Priis; dog Korn, Creature, Smør og Fedevare holdt sig ikke mindre i Veiret, og derfor var i Begyndelsen Velstandens Aftagelse kun lidet kjendelig. Men efterhaanden som Bondens Vare sank i virkelig Værdie, følte han meer og meer Tidernes Tryk. I de fugtige Aar fra 1815 - 1817 havde han just ikke meget tilovers at sælge; han paadrog sig Restancer, som han nu ikke længere kunde udslette ved Salget af en Koe eller Hest, men som han om et eller to Aar i det mindste tildeels maatte betale med Penge, der, formedelst den bestandig sig forbedrende Cours, i lige Beløb vare dobbelt saa gode, som da han paadrog sig dem; og da nu endelig Kornet og alle Landoeconomiens Producter i de sidste Par Aar faldt ned til lavere Priser end vi endog længe før Krigen havde havt, da kunde Mange ikke bestaae, men bleve forarmede, eller maatte vel endog aldeles oplade den af dem fæstede Boelig og Jord til Andre. Man maa imidlertid tilstaae, at ikke Faa af dem, der saaledes i den sidste Tid ere gangne fra Gaard eller Huus, have selv, enten ved Magelighed eller Drikfældighed eller Sløvhed og Ligegyldighed, medvirket dertil, ligesom og at adskillige Enker ere blevne forarmede, fordi de hav maatte hensidde ugifte, da der ikke fandtes Karle, som havde rede Penge til at indfæste sig med, og de ikke selv havde Indsigt eller Driftighed nok til med Fordeel at drive deres Jord.

Saa mange Gaardes Fratrædelse i Utide har tildeels været Skyld i, at mange af dem ere blevne udstykkede i mindre Parceller, der ere bortfæstede dyrt i Forhold til hvad en heel Gaard koster i Fæste. Unge Mænd, som have sammenskrabet hver en skilling, de vare istand til at tilveiebringe, for at betale Fæstet med, og aldeles ere blottede for Driftskapital, have tiltraadt disse Parceller, der tildeels ere i maadelig Krafttilstand, fordi de have ligget langt fra Gaarden, og have selv udflyttet og opført Vaaninger derpaa. At disse betydeligt ville forøge Folkemængden kan ikke betvivles, men at Overskuddet til Salg af hver Parcel kun vil blive saare lidet og af mange saa godt som intet, er indlysende, og hvad andet er da at vente end Velstandens Aftagelse? Selv hos de hele Gaardes Fæstere er denne Aftagelse under nærværende conjuncturer at befrygte. Antage vi 40 Tdr. Korn som Overskudet til Salg af en heel Gaard i middelgodt Aar, og, som i Aaret 1821, 2 Rbd. Sølv, i det høieste at være Middelprisen paa en Tønde Korn, saa har Bonden kun 40 Specier af sin Kornavl til Skatter, Folkeløn og alle Fornødenheders Anskaffelse for sig og Familie. Hvor aldeles utilstrækkelig en saadan aarlig Indtægt er, indseer enhver, der kjender en Landmands aarlige Udgifter.

Tilstaae maa man altsaa vel, at endnu for nærværende Tid er Velstanden paa Thorseng større end for 20 til 30 Aar siden, da Øens begyndte at udskiftes. Bedre Bygninger, bedre Boehave, bedre Redskaber og Creature, især Heste, tildeels bedre daglig Føde og en vis Grad af Luxus i Klæder og Boehave vidner derom. Men nægte kan man ikke, at Velstanden igjen er i Aftagende, og at Bondens nærværende Byrder maae betydeligt lettes, eller de nærværende Priser paa hans Producter i det mindste indtil det dobbelte forøges, dersom han ikke i middelgode Aar skal gaae tilbage, og i knappe Aar aldeles forarmes. Agerdyrkningens her stedse fremskridende intensive Fornedring kan vel noget modvirke Hiin Velstandens Aftagelse, men ogsaa den finder, fornemmelig hos Fæstebonden, sin naturlige Grændse i Mangel paa Driftskapital og Lyst til at anvende den, om den end var at tilveiebringe: hvortil endnu kommer dette, som ved sørgelig Erfaring stadfæstes, at Aanden sløves, Virksomheden svækkes, Modet til at forsøge det Uvisse, eller til at give Slip paa den nærværende ringere Fordeel, for i Tiden at erholde den større, tabes hos den, som savner tilstrækkelig Løn for sin anvendte Flid.

Den megen Samfærsel, som formedelst Korn- og Hestehandel finder Sted imellem Thorseng og Ærøe, er Aarsag i, at Sølvmynt her er langt almindeligere og i det daglige Liv bruges mere end i andre Egne af Danmark. Dagens Cours er derfor en Sag, som slet ikke er den Thorsengske Bonde ligegyldig, men hvorom

Øen Thorseng 1823

han ofte søger Underretning. Man handler her mere i Sølv efter Specier og Rigsdaler Sølv, end i Sedler. Fæster og aarlige Pengeafgiver til Herskabet bestemmes i Sølv og betales i samme Mynt eller i Sedler efter Dagens Kours. Bygningers og Hestes Vurdering ved Assurance - Indretningerne, samt Akkord om Arbeide i Skovene, skeer altid, Skatternes Klarering, Akkord om andet Arbeide, samt om Folkeløn skeer ofte i Sølv efter Slesvig - Holstensk Myntfod. Lønningen for en dygtig Karl er 10 til 16 Specier, samt Faar i Foder og Græs; en Pige faaer indtil 8 Specier foruden den saakaldte Smaaløn, der især under Krigen blev meget brugelig og undertiden er meget betydelig, f. Ex. 8 Alen Lærred, (Alen Vadmel, Hverken til et Forklæde, et Par Skoe, Træskoe og Bælvanter samt et Faar i Foder og Græs. Under Krigen steeg Pigelønningen, da deels flere Piger holdtes fordi Karlene vare borte, deels adskillige droge til Hertugdømmerne, hvor de erholdt en betydelig Løn. Nu er Trangen paa Piger ikke saa stor. Kumpener paa 15 til 20 Aar, som ikke gjøre Karlearbeide og hvoraf her er Overflødighed, erholde kun en ringe Løn.

Overdaadigheden i Klæder hindre ofte Tyendet i at lægge sig noget til Bedste. Mangen en Pige kan ikke komme ud med sin Løn, men maa endnu have Tilstød fra Forældrene, der ofte vanskeligen kunne give det. Vant til Pynt og et sorgfrit Liv, indlader hun sig med en und Karl, der har lige saa lidet til Bedste som hun. Er han af en nedrig Tænkemaade, forlader han hende og give hende, først sagsøgt og nødtvungen, en ussel Hjelp til Barnets Opdragelse; er han noget bedre sindet, holder han ved Slutningen af hendes Svangerskab eller efter samme Bryllup med hende, bliver ved at tjene, eller leier sig ind i et Huusværelse og gaaer i Dagleie. De uudeblivelige ofte høist sørgelige Følger heraf, behøver jeg ikke at nævne.

Det kan desværre ikke nægtes at Letsindighed blandt Ungdommen og deraf følgende Ukydskhed har tiltaget her paa Øen. Antallet paa de aarligen fødte uægte Børn overstiger langt det aarlige Antal af samme for 20 eller flere Aar siden, og det vil af det følgende blive klart, at Folkemængdens Formerelse og de Fødtes Antal i Almindelighed ikke jævner de Uægtes forøgede Antal. I de 5 Aar fra 1795 - 1799 incl vare i Landet Sogn iblandt 131 Fødte kun 6 uægte, altsaa hvert 22 de. Derimod fra 1815 til 1819 incl. vare iblandt 175 Fødte uægte, altsaa næsten hvert 13de. I Bjerrebye Sogn er Forholdet noget fordeelagtigere, men desto ufordeelagtigere i Bregninge Sogn. Under Krigen, da Øen saa ofte havde Indqvartering, og da overalt Letsindigheden i høi Grad tiltog, stod det, som man vel kan tænke, endnu langt værre til med Ungdommens Sædelighed, hvilket og Kirkebøgerne udviste.

Blandt 128, som i Aarene fra 1810 - 1814 incl. vare fødte i Landet Sogn, findes ikke mindre end 18 uægte, altsaa i disse 5 Aar hvert 7de, hvilket er meget Sørgeligt og dog maa jeg bemærke, at blandt alle de i disse Aar i Kirkebogen indførte Barnefædre findes ikke een fremmed, hvilket meget kontrasteres mod ældre Tider før Forordningen af 8 Juni, som ophævede aabenbart Skriftemaal for Leiermaal, thi den Gang udlagdes som oftest Fremmede som Barnefædre. At imidlertid de her under Krigen saa ofte indqvarterede Land og Søfolk ikke lidet have bidraget til Sædelighedens Fordærvelse, bliver høist rimeligt deraf, at den veneriske Smitte (kønssygdomme) just i disse Aar udbrød paa forskellige Steder af Øen, og at denne ødelæggende Pest, efter at den tildeels ved Øvrighedens Foranstaltning var bleven udryddet, siden ikke har yttret sig.

Den Uskik, at Bruden strax efter første Tillysning, ja vel endog før, flytter til Brudgommen, eller, efter Omstændighederne, denne til hiin, herefter ogsaa almindelig her paa Øen, og en paa sin Bryllupsdag ubesmittet Møe er derfor her en Sjeldenhed. Det ansees ej heller i mindste Maade for en Skam for Bruden, at være frugtsommelig ved sin Brudgom, naar blot Brylluppet kan holdes før Barselssengen. Foruden det usædelige, denne Skik altid indeholder, er den meer end een Gang bleven høist forargelig derved, at de til

Øen Thorseng 1823

hinanden sammendragne Personer ere blevne uenige før Vielsen og have skilt sig ad, uagtet Bruden var frugtsommelig. Ønskeligt var det derfor i meer end een Henseende, om denne Uskik ved bestemte Lovbud aldeles kunde afskaffes.

En Følge af den Letsindighed, med hvilken saa mange Ægteskaber her ere blevne sluttede, har væres den, at nogle igjen efter føie Tid ere blevne ophævede. Man maa alligevel tilstaae, at de fleste her foregaaende Skilsmisser have fundet Sted imellem Personer, af hvilke begge eller den ene i Forveien vare meget fordærvede, at Skilsmisse i Almindelighed afskyes og ægteskabelig Troskab agtes af Øens Beboere. Også fortjener den Kjerlighed til og Omsorg for deres Børn, som de fleste Forældre her udvise, at roses, især er virkelig den Iver roesværdig, med hvilken Adskillige efter bedste Evne stræbe at fremme deres Børns Underviisning, og den Glæde, de stundom yttre over den Leilighed, deres Børn have til at lære mere, end de selv i deres Barndoms Dage have lært. Den duelige Lærer finder derfor og lettelig Agtelse og Yndest hos de ham anbetroede Børns Forældre. Derimod han man ikke saa ofte Aarsag til at rose de voxne Børns Omsorg for deres gamle, skrøbelige, undertiden trængende Forældre.

Kjerlighed til sin Fødeplet karakteriserer i høi Grad den Thorsengske Bonde. Vel klager han ofte over sin Øe og roser andre Egenes Fortrin, men desuagtet boesætter han sig ikke lettelig uden for den. Kunde han endog i Fyen eller andensteds erholde Gaard eller Huus tilkjøbs næsten for samme Sum, som han ger giver i Fæste, han vilde dog tage det i Betænkning; og om end Indsigt og Fordeels Overveielse feirede over hans egen Hjemmesyge, saa vilde dog Kone eller Kjæreste erklære, at hun aldeles ikke drog bort fra sit Folk. Ægteskaber uden for Øen ere ogsaa her meget sjeldne, og alle 5 Sognes Beboere ere meer eller mindre indbyrdes beslægtede eller besvogrede med hverandre.

Noget særegent Karaktertræk hos den thorsengske Bonde har jeg iøvrigt ikke kunnet opdage, uden der skulde være Handels- eller Pranger - Aand, der besjeler ham fra den tidlige Ungdom og ikke sjældent hans hele Levetid igjennem. I Krigsaarene var denne Mand i Særdeleshed driftig. Sølvuhre og Tobakspiber vare de almindeligste Handelsvare for de Unge, Heste, Køer, Huder, Skind og Sølvpenge for de Ældre. Freden og Pengetrangen svækkede ved denne Aands Yttringer noget, men qualte den ikke. Man handler endnu, men med Forsigtighed. Mange her boesiddende Mænd ere Commissionairer for Ærøboerne, de opkjøbe for disse undertiden og for Svendborgerne og Troenseer, og gaae i Caution, naar Betalingen ikke strax erlægges. Med Hestehandlen vedblive mange at afgive sig. Ikke var denne virksomme og tildeels ernærende Handelsaand at dadle, dersom den ikke ofte gav Anledning til de i 5te Kapitel i Anledning af Hestehandelen omtalte fordærlige Følger, og dersom ikke og fra en anden Side, nemlig formedelst den indenlandske Tolds Erlæggelse, dels fordærlig for Moraliteten. Det er omtrent ligesaa umueligt til fuldkommen Klarhed at overbevise en torsengsk Bonde om, at det er Synd, at føre sin betalte Hest uden Toldafgibt til Ærø, som der er umueligt at aftrætte ham sin formeente Ret til at anvende sin lovlige Eiendom, sin Flids Producter paa den Maade, der er ham fordelsagtigst; og mangan ellers ærlig og redelig Mand her paa Landet, der i Handel og Omgang vist ikke var stand til at bedrage sin Næste for en Skilling, vilde ikke tage i Betænkning, enten at overtræde Toldanordningerne, eller brænde Brændeviin af eget Korn, til sin og sine Kreaturers Nytte, naar han blot upaataalt kunde gjøre det. Overmaade svære Bøder ere blevne betalte for ufortoldede Hestes Overførsel til Ærø. Om heraf vil Høstes andet end en høiere Grad af Forsigtighed i Fremtiden, han man Aarsag at tvivle. Menneskeforædlings sande Ven sukker derover og ønsker: Matte det dog engang blive Staterne mueligt, at bortrydde, eller dog formindske de af dem selv lagte Hindringer for deres Borgeres Moralitet og Lyksalighed.

Øen Thorseng 1823

Maaskee grunder denne Mangel paa Samvittighedsfuldhed i ovennævnte Henseende sig tildeels ogsaa paa den her almindelige, falske Bedømmelse af en Handlings Moralitet. Man tager nemlig heri alt for megen Hensyn til den meer eller mindre i Øine faldende Skade, som man ved Handlingen troer, at tilføie Andre, og beregner allene derefter dens større eller mindre Tilladelighed. Er Skaden efter Anseelse kun af ringe Betydenhed, saa tager man det med Handlingens Ret- og Lovmæssighed ikke saa nøie. Denne uchristelige Anskuelse har her paa Landet de fordærligste Følger. Deraf den liden Agtelse for Eiendomsretten, der forleder til at stige over Andres Grøfter og Gjerder for at forkorte sig Veien. Deraf de mange Gjerde- og Brændetyverier i Skovene, af hvilke de sidste hos Mange ikke engang ansees for Synd, hvortil endog Lovene, formedelst den ubetydelige Straf, de dictere for Skovtyverier, synes mærkeligt at bidrage. Deraf den samvittighedsløse Ligegyldighed, hvormed den unge Karl ved Nattetide forlader sit Leie for at stjæle unde Æsker til Slagler, saa at disse Træer, hvor de end staae, næsten ere at ansee som Priisgods, det man ikke tidligt nok selv kan tage, for at det ikke skal tages af Andre. Deraf endelig den Driftighed, hvormed saamange grovere Tyverier, fornemmelig i de seenere Aar, have været forøvede her paa Landet, og som vel neppe, uaget Tidernes Tryk, vilde have fundet Sted, dersom man ikke fra Ungdommen af havde vant sig til at skuffe sig selv med hiin falske Dom angaaende en Handlings Tilladelighed, og saaledes ved tidligt at øve de mindre Tyverier, havde hærdet sig til, naar Omstændighederne opfordrede, ogsaa at øve de større.

For indbyrdes Stridigheder fortjener Thorsengerne i Almindelighed ikke at dadles. Om Arvepater forliges de, som oftest efter nogle smaae Kæglerier, og Processer imellem Mand og Mand ere høist sjeldne. Derimod har Misforstaaelse og Mistænkelighed mere end een Gang givet Anledning til Stridigheder og Processer imellem en Deel af Øens beboere og Herskabet, ligesom de vel have været Aarsag til en vis Art Opsætsighed, som ikke sjeldent, snart blandt de Ældre, snart de yngre, har yttret sig, naar et eller andet stridigt Hoved fandt for godt, at sætte Finger, som man her kalder det, eller at gjøre Paalæg, ifald man samtykkede i det Forlangte, eller rettede sig efter det Foreskrevne, da strax de Tilstedeværende have fulgt Exemplet og været rede til at sætte Finger med. (Den, som nemlig nægter sit Bifald, sætter Tommelfingeren paa Bordet, og alle de, der ere eenige med ham følge hans Exempel.) Denne Mistænkeligheds Mand, som uden Tvivl fra gammel Tid ved Forurettelser har været vakt og næret, er for en Deel endnu herskende og hindre ikke sjeldent eller forhaler almeennyttige Foranstaltningers Udførelse, da den bestandig formoder egennyttige Hensigter hos den, der velmeent foreslaaer, og aabner Øret for enhver Indvending, som Dumhed, Selvklogskab, Vrangvillighed eller Suursittighed fremfører. Man sætter derfor sjeldent noget igjennem her, hvortil Fleres Samtykke udfordres, ved at samle dem Alle, men blot ved møisommelighed at fremsætte Sagen for enhver især, og dog maa man ikke sjeldent tage sig nøie med det elendige Svar: Jeg vil, naar alle de Andre ville.

En ikke kristelig Fatalisme, ifølge hvilken Alt, fornemmelig Liv og Død, er uundgaaeligt bestemt og som i Særdeleshed var hinderlig for Anvendelsen af Lægemidler til Sumdhedens Gjenerholdelse, har tilforn været meget herskende her paa Øen, men svinder, ligesom anden Overtroe, stedse meer og meer for den tiltagende Oplysning. At hente Lægen er nu langt fra ikke saa usædvanligt som fordem, uagtet Troen paa Qvaksalvere, kloge Mænd og Koner endnu ikke ganske har tabt sig. Skjøndt mange af Overtroens Løsninger findes her endnu, fremføres dog for det meeste deres Ytringer med en vis Undseelse og Tvivl, og man er i Almindelighed mere tilbøielig til at forkaste end antage de Gamles urimelige Forklaringer over det, hvis Aarsag ikke strax er indlysende for den udyrkede Forstand. En Hans Hauge vil neppe gjøre megen Lykke her paa Landet, hvor man næsten ikke finder Spor af Religionssværmerie, uden hos aldeles forrykte Personer. Af Hyklere eller vanartede Pietister gives her ikke mange. Derimod begyndte for en Deel Aar siden en Art

Øen Thorseng 1823

Frietænkerie at udbrede sig her, saa at der endog blandt Almuen gaves stærke Aander, der spottede med Religionen og gjorde sig lystige over Fædrenes Troe og Bibelen selv. Denne Ugudeligheds Aand synes vel nu ganske at være fordreven; i det mindste tie dens Ytringer; men Følgerne vidne endnu om, at den engang har været. Verdsligt Sind, overdreven Omsorg for det Timelige og deraf følgende Mangel paa Omsorg for Sjælens vigtigere Anliggender, den offentlige Gudstjenestes Forsømmelse og Huusandagts Tilsidesættelse, endog om Høitids Aften, ere sørgelige Levninger fra hiin Letsindighedens og Irreligiøsitetens Tid, ligesom vel da den megen ublue Banden og Sværger, som daglig høres her, i den har fundet Næring og Underholdning.

Over Sundheds - Tilstande her paa Øen har man i Almindelighed ikke Aarsag at beklage sig. Koldefeberen herskede meget og vedholdende i Aarene 1812, 13 og 14, men synes ellers ikke mere hjemme her end andensteds i Danmark. Luften er mildere her formedelst Havets Nærhed end i Midten af de større Øer, og saalænge Søen ikke er tillagt med Iis staaer Thermometret der bestandig et Par Grader høiere end i Odense; derimod synes Havets Nærhed ikke at formindske Varmegraden om Sommeren, uden for saavidt den giver Anledning til Luftens friere Træk, der ved Strandbredden medfører Kjælighed især om Aftenen. Indbyggerene, som ere af Middelstørrelse, blive temmelig gamle, og skjøndt de just ikke udmærke sig ved Skjønhed, antager man dem ofte for langt yngre end de ere. En Alder af 70 til 80 Aar er her just ikke sjelden. Antallet paa dødfødte Børn er temmeligt stort, omtrent hvert 14de, maaske fordi Konerne under Frugtsommeligheden skaane sig saa lidet; besværlige Fødsler ere derimod faa og Barselkoners Død sjelden. Foruden Brok, hvorefter mange Mandfolk lide, maa jeg endnu nævne tvende farlige Sygdomme, som ikke sjældent overfalde unge Mennesker af begge køn, nemlig Slag og Galenskab. Vel har man undertiden befrygtet den mandlige Ungdom for, at de Anfald den fik af samme, vare forstillede og eftergjorte, for ved Tingsvidnes Erholdelse derpaa, at undgaae Kongens Tjeneste, mueligt og at dette enkelt Gang kan have været Tilfældet; med da disse Sygdomme ikke just rette sig efter Sessionerne, stundom ere aldeles ulægelige og desforuden ogsaa angribe Qvindekjønnene, saa maa de have Aarsager grundede i Egens, Klimatets eller Levemaadens Beskaffenhed, hvilket jeg ikke formaar at angive. Udslet i Hovedet paa Børn, der forud gik langt mere indhyllede end nu, skal have været meget almindelig, nu er den meget sjelden; Fnat derimod findes oftere, især iblandt de meget fattige Familier.

Almuesproget paa Thorseng er den sønderfyenske Dialect, dog deels endnu meget blødere og mindre articuleret, deels blandet med Ord af de nærliggende Ærøers Mundart. Adskillige Ord og Talemaader have Thorsengerne uden Tvivl erholdt fra disse deres sydlige, halvt germaniserede Naboer. Saadanne Ord ere: Seller, Fenster, Bærnde, Kok, Anvor, vens, gevant, forsulet, Knøs, Vindue, Varme, Hane, Forvaribg, naar øvet, forraadnet, fremdeles efter Aveant: forholdsvis og han tør aldrig kjere sig derom; han behøver aldrig ec. ligesom de og efter dem forandre Vocalerne til dobbeltlydende, f. Ex. feie, Steie, Rov, Foul, Louce : sige, Stige, Rug, Fugl, Luge o. s. v. Derimod forandre de og undertiden en dobbeltlydende til en Vocal f. Ex. reese: reise sig. At sætte den ene Vocal for den anden er her meget almindeligt, saaledes: Alenborre, Hol, Hjater, molke, Hyvl, freste, Krykke, Ol, byne, for Oldenborre, Hul, Hjertet, malke, Hjul, friste, Kiukke, Uld, bønne, o. m. fl. Paa r skurres her meget, f. Ex. Pærre; Pærer, han har skurret sig: han har skaaret sig. I Udtalen ofte næsten som K, Ex. en Kiv, tyk Melk: en Tyv tyk Melk, og flere; adskillige andre Konsonanter bortkastes aldeles som d i hvide, vide, veed; g i Dugen, Bugen, der udtales Doin, Vøin. Endebogstavet d saavel som D d mellem 2 Stavelser forandres i Udtalen, naar det ikke ganske udelades, til i eller j, f. Ex. ræd til ræi, Ledde til Leje, vædde til væje, ogsaa g forandredes til i som taje : tage.

Øen Thorseng 1823

Den bestemte Artikel, en, i Enden af Ordet forandres her meget ofte til en Lyd, der svæver imellem i og ing f. Ex. Generali, Præst, Deini, Unni, Boini, Bivilin, Skavin: Generalen, Præsten, Degnen, Unden, Vognen, Bibelen, Skaden; ligeledes forandres den adjectiviste Endelse lig og ligt til en Lyn imellem e og i, saasom: moule, hæsle, toule: mueligt, hæsseligt, taabeligt o. s v.

Overalt elsker Almuen her meget Forkortninger, udelader hele Stavelser eller glider saa let hen over dem, at de aldeles ikke høres, articulerer meget slet, taler ofte i eet væk, uden Pause og uden Tonefald, især Qvindekjønnene, og er desaarsag, for den Uvante meget vanskelig at forstaae.

Exempler paa Forkortninger ere følgende:

Middeni el. Middeli	Middagen
Lordeni	Løverdagen
Bossi	Busselen
bryt	bygget
sjaalen	stjaalen
Træske	Træskoe
Senner	Skjænder
harte	hartad
ileien	alligevel
Hynet	Hjørnet
Nari	Nadvere
Ærbe	Ærøbeboer
moent	mugent
et Øiesteblik	et eneste Øieblik
imanale	i Morgen aarle
Skred eller Spred	Guds Fred
bælleme eller	en Eedsformen, der vel betyder saa meget som
dænneme	D. I komme efter mig
Aens	Anders
Jyrn	Jørgen
Ka	Karen
Ma	Maren
Soffe	Sofie

Antallet paa de Egnenavne, saavel Mands- som Qvindepersoners, er meget indskrænket. Som en Følge heraf føre Mange er og samme Navn, og der vilde ikke være vanskeligt, at finde nogle Dusin Hans Hasener, Rasn us Rasmussener og Karen Laurs Døttre her paa Øen. Her haves endog Exempel paa at 2de levende Brødre af en og samme Fader, begge bære det samme Navn. Denne Navnelighed er vel Aarsag i de mange Tilnavne, som gives her, hvoraf nogle ere heelt pudseerlige. De fleste Tilnavne give Gaardene og Husene, som tildeels endnu benævnes efter meget gamle Eiere eller Fæstere, i det hver nye Fæster tillægges det Navn, hans Formand har havt. Saaledes haves her Fæstere med Tilnavn: Drost, Dommer, Kimer, Rodemand, Foged, Ottesen (Erich Ottesen Rosenkrands) Pelle (Palle Rosenkrands) Piil (Piilslot) Gammelgaard, Troensegaard, Bylov, Stougaard, Skindballe, Nørreballe, Hollander, Lollik, Langelænder, ligesom og Smed,

Øen Thorseng 1823

Skræder, Skomager, Slagter, Væver, saavelsom Lund, Jæger, Stær, Krog, Vogn, Skov o. fl., og finder jeg i en Jordbog, udstedt af Kammerkollegiet den 2 Marts 1678, at Bønderne paa den Tid førte samme Tilnavn som nu.

aa	paa
Aavende	en Ager, hvorpaa man vender Plougen
Afvendelig	afsides, langt af Veien
Batte en	liden Forhøining
Beskeedning en	enhver Ting, som man ikke veed at benævne
Bidde en	Dands
Breile: bredligt	tydeligt bruges om Udtalen
Broe	bryde, om Hør
Bommejord	løs sandblandet Tørvejord
Deyesær, diefærdig	om Huder af Qvier, som have kalvet
Dene sig	dye sig, at nære sig, være i Roe for
Dosset	Kjøkkenet, kjelderen
Dul	taalig, dorsk
Doddet	kullet
Eyle en	Race, Slægt, bruges og om Mennesket
Fælt	Filen
Feis	fir, flink
Flavin	Laagen
Fleskefoer	Flæskesvær
Flie	at gjøre, istandsætte
Fostermoder	Gjordemoder
Hraves eller frauges	trives
Fremmeset	Forstuen
Fuske ved	komme til Live igjen, om Mennesker, Dyr og Planter
Frembi	fordi
Fremtalende	frimodig, driftig til at tale
Gjaller	gjelder, haster, det gjaller ikke
Gjæstebud	Bryllup
Gofader	Svigerfader
Gomoder	den, som holder Barnet ved Daaben
Grønfoer	Grønsvær
Gjene	møde for
Guds Laan	Overflødighed
Hambøiten	Hasen under Knæleddet
Hammelshorn et	en Svingel
Hovroe, hovrolig	Morskab, Tidskort, morsom, snaksom underholdende
Heeme	hjemme
Heemfærd	? Bryllupsdag
Hister	hist
Hyvlsnor	Hjulspor

Øen Thorseng 1823

Høste	meye
Hørs og hi eller hei	Plougmandens Kommando til Hestene højre og venstre
Heele en	Læderrem, Strimmel af en Hud
Hause	huske
Hanse en	Hukommelse
Hansle	som har let ved at huske
Ifted	i Aften
Ifterbaand	Medisterpølse
Kjerre sig	komme sig
Kjev	bedrøvet, bekymret
Kluntevulle	Efterost, Flanost
Kløvse en	Klase, om Nøder
Kneitebasse	en lille Dreng it., en stor svær Karl, it. en Slubbert
Le de	en Forsikkringsformel
Lei, leed	hæselig, slem
Lai	Lav
Leining it. Lenning	Lavning i Strandbredden
Lempe	maadelig
Letfærdig	let paa sig. Spanierne vare et letfærdigt Folk
Leier, leger	om Vandet, naar det koger
Luve, Louve, Lodde	overkomme, staae ved, it. tilkomme
Louse	løbsk
Lysne	lyne
Laane, Laaning, lodning en	Krat
Maanen	Maen, Fælleden, Engen
Moni, fornemt: Monedi	Maanen
Modst	avrig, studs
Molm en	Regnskye
Musker	støvregner
Møile	mange, meget
Mundtamt	velsmagende, behageligt for Kreature
Maidi : mægtig	god, temmelig god, meget
Mynset it. mynskt	suurt, om Øl
Mørsk	halv raadent, trøsket
Musikker	Omstændigheder, Hindringer
Nachvære sig	ernære sig, være om sig
Naturligt	forunderligt, usædvanligt, unaturligt
Neller	Lillier, f. Ex Paaskeneller
Nole	vranten
Nøier, nøder? intr.	fattes f. Ex. han nøier intet
nøier, trans	tilfredsstiller, f. Ex jeg kan ikke nøie ham
Oppel	Overdelen af en Særk
Orte	Hvad Kreaturerne levne

Øen Thorseng 1823

Ossensaa	ogsaa
Otte, f. Ex. en Ottehan	Umage, it. overkomplet, om Duer
Passe paa	skjømte om
Pokkepas	Vaccinationsattest
Polakker en	en Sopken Miød blandet med Brændeviin
Ratte sig	komme sig
Ree en	Rad, Række
Respit	Opsættelse
Roser	Blomster
Saliker, Saglinger	Levninger
Saa de	en Forsikkringsformel
Skave	skjætte
Slænge sammen	pløie sammen til Ryggen
Stænge sønder	det modsatte
Slyde et, Glue et	Stænge til at sætte Høe paa
Sløy	Slap, mils, en sløy Vinter
Skreyer, skriger	græder
Smidt et	Kast, en Gang, i eet Smit
Smærre	smaat, tyndt
Sno et	Redskab til at dreie om med f. Ex paa en Slibesteen
Speiet	uredt
Spil et	Viebret
Sole	svale
Stoppel en	Prop
Stibetøi	Hverken, Hvergarn
Stundere	disputere, skjændes
Smække, en maidi Sm.	et ført Fruentimmer
Sule en	kløftet Green
Svelte	sulte
Svoger	Svigersøn
Skydsen en	et Redskab, hvormed man sætter Brødene i Ovn
Skuurgilde	Høstgilde
Spijord	Jord fuld af Kildevæld
Teer	tegner til at blomstre, om Frugttræer
Teeknop	Blomsterknop, Frugtknop
Tempel en	Dynge
Tertele	smaatrærende
Tøyle	Opdrage
Trillered	Rulletøiet under en Ploug
Trøe et	Traad, Spor i Snee
Trop en	Prop
Tydske	fremmet, nyt
Tydske Plouge	Plouge uden Hjul

Øen Thorseng 1823

Tydske Grøfter	Bedækte Vandgrøfter
Tydske Abcter	Rasnussens Abc
Tydske Forklaringer	Balles Lærebog
Han taler saa tydsck	saa uforstaaeligt
Tveene	tæres, lide under
Uhyggelig	uformelig, udannet
Usnøttelig	graadig, slugvoren
Ustyrtelig	overmaade, overordentlig
Utouen	skarnagtig
Usøisk	svinsk, uordentlig
Vent, ligge paa Vent	Exspetance
Værmde	Varme
Vede- eller Veenavn	Øgenavn
veel eller vile	god, peen, net
Vodtræer	Rygningstræer
Vrinsk Hest	Hengst
Vønni	Bindve
Vutte	vogte
Veire	Uheld, Nød
Være i Veire	være i Flugten
Øngli en	halvvoxen Griis.

Bilag

Kong Kristian den femtes Skjøde til Niels Juel paa Hans Majestæts Anpart i Valdemars Slots Hovedgaards Taxt tilligemed en Deel Bøndergods samt jus patronatus til Landet Kirke paa Thorseng.

Wii Christian Dend Femdte, aff Guds Naade, Konge til Dannmarch och Norge, ec. Gjøre alle Witterligt, at wi allernaadigst for Møgeb Troe och Villig Tjeneste som oz Elschelig Herr Niels Julll til Sæbygaard Ridder Vores General Admiral Leutenant og Admiralitets Raad, udi denne Feide tiid os allerunderdanigste Præentions affstaaelse udi hvers hannem udi de Erobrede Suendsche Orlogs Schiebe haffuer Kundet tilkomme sampt Anden hans Wunderdanigste Forstechninger Allernaadigst udi fuld Betaling hafguer Skiødet och gifuet Saasom wi och nu hermed allerbaadigst Schjøder och affhender ska och Vores Kongelige arff Succesforer udi Regjeringen och til bemeldte Oz Elschelige herr Niels Juell sampt Frue og deres Arffuinger Effterskrevne Vores Jordegods liggendis udi Vores Provintz Fyhn, Taasin Land Bregninge Sogn Vores Anpart udi Waldemar Slods hoffuetgaard som er haltredssindtuissge och fembTønder Hart Korn. Desligeste Epterschrefne Gaarde og Gods; (Nu følger en Fortegnelse over alle de Gaarde, Huse og Møller i Landets 3de Kirkesogne, som den Gang ved Skiøde bleve overdragne til General - Admiral - Lieutenant Niels Juel, samt over alt hvad enhver Gaardbeboer havde aarlig at svare i Korn, Kreature, Æg, Garn, Smør og Penge ec. ligeledes over de af Landets Skove, som bleve ham afhændede, hvis Værdie beregnes efter Antallet af Sviin, som i dem kan

Øen Thorseng 1823

finde Næring paa Olden. Af denne Fortegnelse sees at kun omtrent 1/3 af hele Thorseng blev ved dette Skjøde overladt den Juelske Familie).

Huilchen forbemeldte Vores Anpart udi Waldemar Slots Hoffuetgaards Ladegaards Jorder och Enemercher, Mølle, Sioufs, Agger, Rng och Græsgang Jord och Eiendoms Frihed och Rettighed. Dezigste forb. Bønder-Gaarde Møller, Schousse Huse og Gods med ald deres Eyendoms Landgilde Gjesterie, Stedsmahl, Sagefald, Ægt, Arbeid, sampt store och smaa Jagt saauit dez fellede sig strecher och Ald Anden Herlighed og Rettighed, wisse och wuisse Indkomst Rente och Rette tilliggelse, Være sig af Ager Eng schönss March, Krat, Hede och Moser Fischevand, Mølledamb och Damsbond, Fægang torssuegraff, Liungslet wodt och tårds Inden Marchescjiel och uden foere, Aldelis Intet undertagendis I nogen Maader, som foschreffuet staaer som der nu tillige och aff Alders tiid tilliget haffuer, och bør dertil at ligge med rette forbem. Hrr Niels Juell hans Frue och deres Arffuinger schal och maa følge, Annamme, haffue, Niude, bruge opbeholde sig saa Nøttig gjøre, som de best vil, ved och kan ril ævindeligh Arff og Eiendomb, at tiltrede och udi Possession at Annamme saa snart Gud allermægtigste Naadeligen forleder Fred;

Illigemaade haffuer wi och allernaadigst, saasom wi och hermed Allernaadigst Schiøder och affhender fra oz och Vores Kongelige Arff Succesforer udi Regjeringen Och tilbem. Herr Niels Juell Hans Frue och deres Arffuinger Jus Patronatus til Landet Kirke paa form. Taasing Land, som de och deres aefuinger schal haffue Niude och beholde med ligesaadan frihed som wi och frembfarbe Konger udi Danmark och Norge det Nut och hafft haffuer, saaledes at de maae lade annamme och oppe berge Kirchens Anpart Tiende, Item haffue Herlighede offuer Preste Gaarde och Deigne Vollet, saavelsom Ald Anden Kirchens tilligende Herlighed och aarlige Indkomst, som af Alders Tidder rilligget haffuer, och bør dertil at ligge med rette, Intet undertagendis Maade, och sjelf at Kalde Prest och Deign til forbem. Kirche, dog schal Presten som af haunem eller hans Arffuinger vorder Kaldet, tage Voris Allernaadigste Confirmation udi Vores Cancellie, Illigemaade hues Studii Schatt, Catedraticum alle andre Cpntributioner som saadanne aff oz afhendte Kircher kand tilkomme at udgifue schal hereffter som tilforn Erlægges och betahles, och schal de Iche være bemechtiget Presten Eller Deigen aff nogen deres Indkomst udi nogen Maade det Ringeste eller noget at affkorte, Mens de det at Nyde Efter ordinantzen I alle Maader, saa och Kirchen udaff sin Tiende och aarlige Indkomst forsuarligen ved magt och liige at holde, saasom de ville ansvare, och saafrembt de samme lus iche vil haffue forbrut; Och Kiendes wi och vores Kongelige Arff Successorer udi Regjeringen Aldeles Ingen ydermere Lod, Dehl, Ret eller Rettighed at haffue til eller udi forbm. Vores Anpart udi Valdemar Slods Ladegaards Marcher och Jorden. Item lus patronatus til Landet Kirche och dezen Tiende och Indkomst samt herunder specifereede Bønder-Gaarde, Møller, Schoessue, Huuse och Gods med dezen Herlighed och Rettighed, som forschressuet staaer, Mens Allernaadigst beplichter os, ay frie frelse hiemle och fuldkommeligen tilstaae form. Hr. Niels Juell, hans Frue och deres Arffuinger for hver mands tiltable, som derpaa kunde tahle med T Rette I nogen Maade; dog oz och Vores Kongelige Arff Successorer udi Regjeringen Souveranitet Kongelige Regalier och Høyheder aff forbm. Gods, saasom Told, Acisse af hves Contributioner Proquota ordinaire eller extra ordinaire affuer det hele Rige Er eller worder paapuden, uforkrenchet och oz aldekes forbeholden; Forbiudendes alle och Enhver her I mod eftersom for skreffuet staaer, at hindre eller udi nogen Maade forfang at gjøre, Under Vor Hyldest og Naade. Skiffuet paa Vor Kongelige Rezidents udi Kjøbenhaffn den 14 Martij 1678

Christian. Under Vort Zignet.

Øen Thorseng 1823

F o r t e g n e l s e

over Landet Sogns Hartkorn. Tab. II.

Hartkornets Fordeeling	Frit Hartkorn.				Kontribuable Hartkorn.							
	Ager og Eng.				Ager og Eng.				Skovskylb.			
	Td.	Sk.	Gf.	Alb.	Td.	Sk.	Gf.	Alb.	Td.	Sk.	Gf.	Alb.
Hele Gaardslodder												
Lundbye . . . 13												
Meelbye . . . 3												
Strammelse 11												
Vornæs . . . 9												
36 a 5 T. 4 Sk. 2 G. 2 $\frac{1}{2}$ Alb.	—	—	—	—	201	1	3	1 $\frac{2}{3}$	—	—	—	—
Udparcellerede Gaardslodder												
Lundby 4 hver med een Hovedparcel og een Afbygger												
1 med een større og 5 mindre Parceller												
5 a 5 T. 4 Sk. 2 G. 2 $\frac{1}{2}$ Alb.	—	—	—	—	27	7	2	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
Strammelse 10 Gaardslodder fordeelte imellem 31 Parcellister fra 3 Sk. til 8 T.	—	—	—	—	55	7	—	2 $\frac{2}{3}$	—	—	—	—
Vornæs 1 med een Hovedparcel og to mindre Afbyggere	—	—	—	—	5	4	2	2 $\frac{2}{3}$	—	—	—	—
Huuslodder:												
Lundbye 19												
Nørskov 5												
Meelbye 2												
Strammelse 12												
Vornæs 13												
51 a 3 Skp.	—	—	—	—	9	1	—	—	—	—	—	—
Strammelse 2 a 2 Skp. 2 Gdr.	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—
Et Huus i Vornæs Skov med 5 Td. Land												
2 dito i Nørskov med 3 til 5 Tdr. Land.												
2de i Lundbye 2 med omtr. 2 T. Land												
58 Huuse med Jord												
Skove:												
Nørskov og Vornæs Skov	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	2	1 $\frac{1}{2}$
	—	—	—	—	310	3	1	1	8	—	2	1 $\frac{1}{2}$
Præstegaardens Hartkorn	5	—	3	2	—	—	—	—	—	5	1	1
	5	—	3	2	310	3	1	1	8	5	3	2 $\frac{1}{2}$

Øen Thorseng 1823

Fortegnelse over Bregninge Sogns Hartkorn. Tab. I.

Hartkornets Fordeeling.	Fri Hovedgaardstaxt.								Kontribuabelt Hartkorn.							
	Ager og Eng.				Skov og Møllefyld.				Ager og Eng.				Skov og Møllefyld.			
	Tdr.	Stp.	Fdt.	Alb.	T.	S.	F.	Al.	T.	S.	F.	Al.	T.	S.	F.	Al.
Valdemars Slot og Thærsminde	24	4	—	1	19	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Hele og udparcellerede Gaardslodder:																
Bregninge																
Nyby																
Windeby																
Biernemark																
Knudsbølle																
En Gaards Grund paa Windeby-Mark, som bruges af 10 Huusm.																
34 Gaardslodder.																
a 5 Tdr. 7 Stp. 2 Fdt. $\frac{1}{4}$ Alb. Ager og Eng og hver 2 Stp. $\frac{1}{4}$ Alb. Skovfyld . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	202	2	—	1	—	8	7	5 2
Huuslodder:																
Bregninge																
Møllens rvende Lodder																
Nyby Huse																
Windeby																
Ørene																
Biernemark																
Udsprede Huse																
Knudsbølle																
3 Bregninge Fredeffov																
Huuslodder 45 a 3 Stp.	—	—	—	—	—	—	—	—	16	7	—	—	—	—	—	—
Desforuden:																
Battehave Mølle	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	2	2	1	—	—	—
3 og omkring Slottets Lykker 9 Huse a $\frac{1}{2}$ Stp.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	2	2	—	—	—	—
Pederskovs Mølle	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soendrup	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Rjellerup	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fabriken	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Næde og Ventepose-Mølle hver 2 Fdt.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Troense By med henved 100 smaa Lod.	2	2	2	—	—	—	—	—	9	6	—	—	—	—	—	—
Skove:																
Huse og Bregninge Fredeffov	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	3	$2\frac{1}{2}$
Pæstegaardens Hartkorn Ager og Eng og Skovfyld	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	1	1	—	3	1	$\frac{1}{2}$
	27	5	2	1	19	2	2	2	237	6	1	1	14	7	2	$2\frac{1}{2}$

Øen Thorseng 1823

F o r t e g n e l s e over Bjerrebys Sogns Hartkorn. Tab. III.

Hartkornets Fordeeling.	Frit Hartkorn.				Kontribuablet Hartkorn.							
	Ager og Eng.				Ager og Eng.				Skovskyd.			
	Tdr.	Stp.	Fdt.	Alb.	Tdr.	Stp.	Fdt.	Alb.	Tdr.	Stp.	Fdt.	Alb.
Hele Gaardslodder:												
Bjerrebys	17											
Giesinge	19											
Sæbye	10											
Helluf	4											
Etiovl	10											
Borre	9											
Skovballe	7											
76 a 5 Td. 5 St. 1 Fd. 1/2 Alb.					430		2	1 1/2				
Mindre Gaarde:												
Vemmenæs 14 a 1 Td. 5 Stpr.	19	2										
2 a 1 — 1 —	2	2										
1 a 2 — 6 —	2	6										
Vemmenæs Færgegaard	2	2			2	6		2				
Udparcellerede Gaarde:												
Bjerrebys i med 1 større og 3 mindre Parceller.					5	5	1	10 1/2				
Sæbye i i 2de lige store Parceller					5	5	1	10 1/2				
Huuslodder:												
Bjerrebys	16 a 3 Stpr.											
2 a 1 —												
Giesinge	12 a 3 —											
—	1 a 1 — 1 Fdt.											
—	1 a 2 — 1 —											
—	1 a 2 — 1 —											
Sæbye	10 a 3 — 2 —											
—	1 a 1 — 3 —											
—	1 a 2 — 1 —											
Helluf	2 a 3 — 2 —											
Etiovl	4 a 3 — 2 —											
Borre	6 a 3 — 2 —											
Skovballe	8 a 3 — 2 —											
66 Huuslodder.					22	7						
Møller:												
Bjerrebys og Stavs Møller hver 1 Td.					2							
Desforuden:												
15 Huse i Vemmenæs a 1 Stpr.	1	7										
2 — — — a 2 Stpr.		4										
Lille Skov					3		1					
Kirkejord for Brød og Vin					7	2	2					
Skovskyd									9	5	5	1
Præstegaardens Hartkorn *)	28	7			471	3		1	9	5	5	1
	7		1	1								
	35	7	1	1	471	3		1	9	5	5	1

*) Om dette Hartkorns Størrelse næres Tvivl af nærværende Bruger, da i det Kongelige Rentekammeres Fordebog kun anføres: 6 Tdr. 1 Stp. 1 Fdt. 1 Alb. for Præstegaarden og 7 Stpr. for Degneboligen, hvilket tilsammen udgjør det her anførte Hartkorn, hvoraf Præsten aflæser skatter og skøder.

Øen Thorseng 1823

Summarist Fortegnelse over hele Thorsengs Hartkorn. Tab. IV.

Hartkornets Fordeeling.	Fri Hovedgaardstact.								Kontribuabelt Hartkorn.								Konge og Kirkeiende.			
	Ager og Eng.				Stov: og Møllefyld.				Ager og Eng.				Stov og Møllefyld.							
	Tdr.	Stp.	Gdt.	Alb.	Tdr.	Stp.	Gdt.	Alb.	Tdr.	Stp.	Gdt.	Alb.	Tdr.	Stp.	Gdt.	Alb.				
Bregninge Sogns Hartkorn	27	5	2	1	19	2	2	2	231	5	5	—	14	3	5	1½	47	—	—	—
Landet Sogns Hartkorn .	—	—	—	—	—	—	—	—	310	3	1	1	8	—	2	1½	52	4	—	—
Bjerrebys Sogns Hartkorn	28	7	—	—	—	—	—	—	471	3	—	1	9	5	3	1	84	—	—	—
	56	4	2	1	19	2	2	2	1013	4	—	2	30	2	1	1	183	4	—	—
Hertil Præstegaardenes Hartkorn.																				
I Bregninge	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	1	1	—	3	1	1	—	—	—	—
I Landet	5	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	1	—	—	—	—
I Bjerrebys	7	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total: Sum af Hartkornet	68	5	5	1	19	2	2	2	1019	4	2	—	33	3	—	—	183	4	—	—

Landet af Bregninge, Øen og Torøe,
malet af J. Thorseng.
2. 1823, July 1820.
No. 25.

Øen Thorseng 1823

Øen Thorseng 1823

